

UNIVERZITET SINGIDUNUM

departman za postdiplomske studije i međunarodnu saradnju

POSLOVNA EKONOMIJA

master studijski program

MASTER RAD

Kriminalne radnje i forenzička revizija

Mentor:

Prof. dr Kosana Vićentijević

Kandidat:

Aleksandar Kovačević
401075/2013

Beograd, 2013.

Sadržaj

1.UVOD	5
1.1.Problem istraživanja	6
1.2.Predmet istraživanja	6
1.3. Ciljevi istraživanja	7
1.4.Metode istraživanja	7
1.5. Hipoteza	9
1.6. Struktura rada	10
2.KRIMINALNE RADNJE U FINANSIJSKIM IZVEŠTAJIMA	11
2.1.Pojam i priroda kriminalne radnje u finansijskim izveštajima	11
2.2. Vrste kriminalnih radnji	12
2.2.1. Malverzacije ili prevare	12
2.2.2. Kriminalne radnje u finansijskim izveštajima	13
2.3. Podela kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima	14
2.3.1 Podela pre počiniocima krmiminalnih radnji u oštećenim društvenim kategorijama	14
2.3.2. Podela kriminalnih radnji prema odredbama krivičnog zakonodavstva	14
2.3.3. Podela kriminalnih radnji prema računovodstvenim ciklusima	18
2.3.3.1. Ciklus prodaje i naplate	18
2.3.3.2. Ciklus kupovine i plaćanja	18
2.3.3.3. Ciklus platnih spiskova i kadrova	18
2.3.3.4. Ciklus zaliha i skladištenja	18
2.3.3.5. Pribavljanje kapitala i povrat novca	19
2.3.4. Podela kriminalnih radnji prema pojavnim oblicima i načinu vršenja	19
2.4. Motivacioni faktori kriminalnih radnji	21
2.4.1. Primetni pritisak	22
2.4.1.1. Finansijski pritisci	22
2.4.1.2. Poroci	23
2.4.1.3 Pritisci na radnom mestu	23
2.4.1.4. Drugi pritisci	23
2.4.2 Primetna mogućnosti	23
2.4.2.1. Kontrolni činioci	24
2.4.2.2 Vankontrolni činioci	24
2.4.3. Opravdavajući stavovi	24
2.5. Krivično pravni aspekt kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima	25
2.5.1. Propisanost kriminalnih radnji u zakonu	25
2.5.2. Krivično-pravni položaj i status počinilaca	26
2.5.3. Revizorski kriterijumi kriminalnih radnji	27
2.6. Standardi revizije	27

3.FORENZIČKO RAČUNOVODSTVO I REVIZIJA	29
3.1. Forenzičko računovodstvo	29
3.1.1 Pojam i karakteristike forenzičkog računovodstva	30
3.1.2. Delokrug rada i vrste forenzičkog računovodstva	31
3.1.2.1 Istražno računovodstvo	32
3.1.2.2. Sudska podrška	33
3.2. Krivičnopravni aspekt kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima	35
3.2.1. Propisanost kriminalnih radnji u zakonu	35
3.2.1.1. Zloupotreba službenog položaja	35
3.2.1.2. Zloupotreba ovlašćenja u privredi	36
3.2.1.3. Falsifikovanje službene isprave	37
3.2.1.4. Pronevera	37
3.2.1.5. Prevara u službi	37
3.2.1.6. Primanje mita	37
3.2.1.7. Davanje mita	38
3.2.1.8. Prouzrokaovanje lažnog stečaja	38
3.2.1.9. Prouzrokovanje stečaja	39
3.2.1.10. Pranje novca	49
3.2.1.11. Utaja poreza	45
3.2.1.12. Prevare u bankama	45
3.3 Forenzička revizija	46
3.3.1. Pojam i ciljevi forenzičke revizije	46
3.3.1.1 Pojam forenzičke revizije	46
3.3.1.2 Ciljevi forenzičke revizije	47
3.3.2. Karakteristike forenzčke revizije	48
3.4. Kriminalne radnje u finansijama i revizija	50
3.4.1. Suzbijanje kriminalnih radnji	50
3.4.2 Krađa identiteta	53
3.4.3. Prevare u vezi sa akontacijom	54
3.4.4.Prevare kreditnim pismima	55
3.4.5. Prevare menicama	55
3.4.6. PONZI šema	56
4.5. Kriminalne radnje i njihovo suzbijanje u Republici Hrvatskoj	57
4.5.1. Pravni i politički koncept	57
4.5.2. Korupcija	57
4.5.3. Zakonski okvir u Republici Hrvatskoj	58
4.5.4. Strategija za suzbijanje korupcije	58
4.5.5. Dobitak na lutriji	59
4.5.6. Krađa identiteta	60
4.5.7. Nigerijska pisma	60
4.5.8. Prevara	61
4.5.9. Pranje novca i Kancelarija za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma	62

4.5.10. Organi prevencije	62
4.5.10.1. Obaveznici sprovođenja mera	63
4.5.11. Organi nadzora	64
4.5.12. Kancelarija za prevenciju pranja novca	64
4.5.13. Organi krivičnog gonjenja	65
4.5.14. Pravosuđe	65
5. Zaključak	66
6. Literatura	67

1.UVOD

Finansijske prevare i malverzacije su globalni problem. Iako se istraživanja vezana za finansijske prevare i malverzacije neznatno razlikuju od regiona do regiona, šeme prevara i karakteristike počinioca su slične. U prilog tome je i različite kriminalne radnje u finansijskim tokovima koje doprinose malverzacijama kao što su korupcija i organizovani kriminal. Razvoj novih tehnologija takođe doprinosi širenju finansijskih prevara i malverzacija putem kompjuterskog kriminala u obliku različitih vrsta hakovanja.

Forezičko računovodstvo se može definisati kao nauka o prikupljanju i objavljivanju finansijskih podataka u formi koja je prihvatljiva za sud i sudski postupak protiv počinioca krivičnih dela.

Krivična dela u ekonomiji su se dramatično povećali tokom ovih godina. Ovo je postalo evidentno zbog različitih afera koje se dešavaju i objavljuju na vestima i novinama koji se dešavaju širom zemlje. Mnogi tekstovi novina počinju sa naslovima kako je neko pronevrio veliku količinu novca od neke banke ili preduzeća, ili kako je proneverio novac od nedužnih ljudi, ili se obogatio na ilegalnu prodaju (duvana, alkohola, droga, nafte i slično), što je kod nas čest slučaj.

Javnost u skorijim godinama postala sve više svesna o kriminalnim radnjama počinjeni od strane visoko pozicioniranih ljudi ili takozvani kriminalne radnje belih okovratnika. Ali i sami zakonski ograni nisu dovoljno iskusni da bi se nosili sa ovakvim tipom kriminalnih radnji. To je pogotovo istinito kod nas, jer kod nas posao forenzičkog računovodje je skoro nepoznat ili se meša sa poslovima revizora. Oragani zakona su dobro uvežbani da se nose sa kriminalnim radnjama koje se odnose na krađu, različite vrste štete, ubistva i drugih težih zločina, jer znaju ponašanje i razmišljanje kriminalnog počinioca, dok poslove koje se odnose na ekonomska područja su njima relativno nepoznata pa zbog toga moraju da prošire svoja znanja u obliku edukacije i treninga. Mnogi policijski organi pokušavaju da reše teške zločine, ali da bi sami to rešili oni često zanemaruju finansijske informacije tako da njihovi slučajevi na sudu budu odbačeni. To važi za slučajeve koji su vezani za organizovan kriminal i drogu.

Računovodstvena profesija počinje da se menja od nalaženja neregularnosti u finansijskim izveštajima do neregularnosti koji počinu zaposleni i menadžment u kompaniji. Neke od najvećih prevara i bankrotstva koje su se dešavali u prošlom periodu jeste zato što se menadžment kompanije bavio "kreativnim računovodstvom" da bi sakrili kriminalne radnje kojima su se bavili. Ovo je rezultiralo da ljudi izgube svu svoju životnu štednju ili čak penzije. Zato finansijske institucije su počele sve više da se interesuju za forenzičko računovodstvo u cilju sprečavanja nastanka takvih slučajeva, takođe i sami policijski organi počinju da shvataju da potrebu za forenzičkim računovodstvom, odnosno koliko je ono potrebno da se integriše u sam proces istrage i nalaženja dokaza. Rad policije mora biti usaglašen sa radom računovođa jer računovođa mora da zna koje informacije sa finansijskih izveštaja su značajni na sudu i da ih prikupi i izloži, dok policija mora da zna kako te informacije da podkrepi i upotrebi na sudu.

Posao forenzičkog računovođe je da pronalazi u finansijskim izveštajima nedozvoljene radnje i da prikupi sve potrebne informacije koje će predati istražnim organima radi pokretanja sudskog

postupka. Forenzički računovođa mora da poseduje veliku lepezu veština potrebnih za obavljanje svog posla na što efikasniji i profesionalniji način, kao što su kriminologija, psihologija, socijologija, pravo, ekonomiju. Pored svih tih znanja on takođe mora da ima razvijenu intuiciju i da u nekim retkim slučajevima mora da razmišlja na nekonvencijalan način u vidu da razmišlja kao i sam kriminalni prestupnik, da bi došao do rešenja. Kod nas forenzičko računovodstvo je nerazvijena u obrazovanju i praksi, što predstavlja jedan od problema sa kojima se sučavamo, odnosno povećan broj kriminalnih radnji vezanih za finansijske malverzacije.

1.1.PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Postoji odnos između kriminalnih radnji i revizije finansijskih izveštaja, kao i finansijsko poslovanje poslovnih organizacija iz kojih oni proističu. Prvi deo problema jeste sama situacija u ekonomskom, političkom i pravnom smislu u našoj zemlji. U ekonomskom pogledu glavni problem koji se javlja jeste tranzicija i posledice koje ona nosi, kao na primer različite malverzacije i kriminalne radnje koje se javljaju u tom periodu, koje nose sa sobom negativne posledice za finansijsko poslovanje. Sa druge strane same kriminalne radnje mogu da dovedu do revizije finansijskih izveštaja i obrnuto. Sam posao revizora da izvrši reviziju finansijskih izveštaja je dosta otežan, u tom smislu da u koliko samo zakon ima određene propuste može dovesti da same kriminalne radnje budu dosta vremena prisutne i da utiču veoma nepovoljno na poslovanje, dok se ne otklone ili se u opšte ne otklone jer sam rad pravnih organa je ne efikasan. U političkom smislu u koliko dođe do veoma lošeg političkog vođenja zemlje (što je kod nas čest slučaj), dolazi do velikih nestabilnosti zemlje u političkom smislu u vidu prevremenih izbora i nekontrolisanog trošenje sredstava koje se troše u ne zakonite svrhe iz kojih proističu kriminalne radnje i revizija finansijskih izveštaja. Kao što se vidi da se sa promenom vlasti dešavaju stalno neke afere koje su se desile za vreme predhodne vlasti, gde same kriminalne radnje nastaju ali dovode i do revizije finansijskih izveštaja. Tako da možemo zaključiti da same kriminalne radnje dovode do razvoja revizije finansijskih izveštaja, ali i da se nažalost dešava i obrnuto, odnosno da revizija finansijskih izveštaja dovodi do razvoja kriminalnih radnji.

1.2.PREDMET ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja je odnos kriminalnih radnji i revizije finansijskih izveštaja, koji proističu pomoću forenzičkog računovodstva, njihove mere zaštite protiv prevare i drugih ne zakonitih postupaka. Predmet istraživanja jeste odnos i nastanak kriminalne radnje i revizije finansijskih izveštaja, posebna pažnja usmerena je na uslove koje dovode do toga da ta pojava bude moguća, dok je na forenzičkom računovodstvu da otkrije kriminalnu radnju i da postavi određene mere zaštite protiv različitih malverzacija tako da se one u budućnosti ne bi dogodile ili ako se dogode da se lako uoče i otklone pomoću revizije finansijskih izveštaja kako ne bi u budućnosti

doveli do lošeg poslovanja kompanije. Zbog toga forenzičko računovodstvo odnosno forenzički računovođa mora da obavlja širok krug poslova u vidu podrške sudskih postupaka i pronalaženja malverzacija u finansijskim izveštajima. Iz toga forenzički računovođa mora da poznaje i druge aspekte kao što su pravni, ekonomski, kriminološki i sociološki aspekti, da bi svoj posao obavljao na najbolji mogući način. Takođe sama odgovornost i stručnost revizora je veoma važna prilikom otkrivanja i uočavanja kriminalnih radnji. Sve je veći broj malverzacija i kriminalnih radnji koji se dešavaju u višim društvenim slojevima, pre svega vlasnicima i rukovodiocima velikih kompanija, koji svoju moć koriste na ne dozvoljene načine kroz različite vrste poreskih utaja, nenamenskom upotrebom sredstava prilikom stečaja i bankrotstva, pronevere. Sami standardi računovodstva i revizije su donele različite propise koji su definisali različite kako bi pomogli u radu i prepoznavanju različitih kriminalnih radnji kako u reviziji finansijskih izveštaja tako u opšteno u poslovanju. Na taj način forenzički računovođa ima smernice koje koristi kako bi na što profesionalniji način rešio probleme nekog klijenta koji ga je angažovao. Ponekad on sam mora da razmišlja na drugačiji način tako što mora da upotrebi neke radikalnije mere prilikom pronalaženja dokaza u vidu da razmišlja kao i sam počinilac kriminalnog dela da bi rešio problem, jer sam tradicionalni način pronalaženja nije dovoljan prilikom rešavanja problema. Posao forenzičkog računovođe je od izuzetnog značaja za poslovanje neke kompanije u vidu sigurnosti i zaštiti koje pruža tokom obavljanja svog posla u vidu otkrivanja kriminalnih radnji i revizije finansijskih izveštaja.

1.3. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Naučni cilj je naučni opis odnosa između kriminalnih radnji i revizora finansijskih izveštaja. Pronalaženje tih odnosa uslovljava pojavu pozitivnih efekata na poslovanje.

Društveni cilj jeste da se vidi značaj u pomaganju organa u otkivanju tih odnosa između kriminalnih radnji i revizije finansijskih izveštaja kako u poslovanju tako i u sudskom postupku u vidu pružanja informacija. Sadržajno i temeljno proučavanje odnosa kriminalnih radnji i revizije finansijskih izveštaja je od velikog značaja jer ako se nešto propusti prilikom istraživanja i prikupljanja podataka može dovesti do lošeg poslovanja. Što može da dovede čitavo poslovanje u pitanje i opstanak samog poslovnog poduhvata.

1.4. METODE ISTRAŽIVANJA

Metode istraživanja mogu biti **analitičke i sintetičke**.

Analitičke metode su:

Metoda analize „je rastavljanje predmeta istraživanja na njegove sastavne delove, odnosno na činioce strukture, funkcija veza i odnosa na određenom prostoru u određenom vremenu.“¹

Metoda apstrakcije „je misaoni postupak bilo kakvog odvajanja, bilo odvajanje opšteg i eliminisanje posebnog, bilo misaoni postupak odvajanja posebnog od individualnog, zanemarivanje opšteg.“

Metoda specijalizacije „je postupak analize odnosno saznavanja posebnog i pojedinačnog u opštem pri čemu opšte shvaćeno kao celina sastavljena od delova koji su svi međusobno povezani izvesnim zajedničkim svojstvima, ali su među njima zadržane evidentne razlike na osnovu kojih se može indentifikovati njihova posebnost u određenom poretku.“

Metoda dedukcije „je analiza i specijalizacija već shvaćenog i opšteg u shvatanje posebnog i pojedinačnog, ili, pak, izvođenje posebnih i pojedinačnih istina na osnovu znanja o opštim istinama- zakonima.“

Sintetičke metode su:

Metoda sinteze „je postupak naučnog istraživanja i objašnjavanja stvarnosti putem sinteze jednostavnih sudova u složenije.“²

Metoda konkretizacije „je metoda koja se sastoji u konstatovanju apstraktnog pojma, pa potom dodavanja jedne ili više oznaka, približavnje tog apstraktnog konkretnom, dakle, pojmu koji najneposrednije označava konkretni realitet.

Metoda generalizacije „je misaoni prelaz od saznanja pojedinačnih i posebnih svojstava određene grupe predmeta ka saznanju njihovih opštih odredaba.

Metoda indukcije „je sastavna primena induktivnog načina zaključivanja kojim se na temelju analize pojedinačnih činjenica dolazi do zaključka o opštem sudu, od zapažanja konkretnih pojedinačnih slučajeva dolazi do opštih zaključaka.“

Opštenaučne metode:

Opštenaučne metode se smatraju one metode koje se, kao celine, koriste ili se mogu koristiti za sticanje naučnog saznanja u svim naukama i naučnim disciplinama.³ To su: hipotetičko-deduktivna, komparativna metoda, statistička metoda, metoda modelovanja, aksiomska metoda

Hipotetičko-deduktivna metoda je iskustvena metoda čija je saznajna i naročito naučno saznajna osnova ukupna društveno, organizaciono i naučno iskustvo.

Komparativna metoda je postupak uspoređivanja istih ih srodnih pojava ili utvrđivanja njihove sličnosti u ponašanju i intenzitetu i razlika među njima. Ova metoda omogućuje istraživačima da dođu do raznih uopštavanja, novih zaključaka koji obogaćuju spoznaju.

¹ Miljević, I. Milan, Metodologija naučnog rada, Pale, 2007 godina

² Miljević, I. Milan, Metodologija naučnog rada, Pale, 2007 godina

³ Miljević, I. Milan, Metodologija naučnog rada, Pale, 2007 godina

Statistička metoda je opštenaučna metoda, i relativno je nova. O njoj se u prvom redu govori kao o grani matematike odnosno primenjene matematike. Iz savremene naučne građe se mogu konstatovati sledeće činjenice:

- Statistika odnosno statističke metoda, odnosi se na *istraživanje masovinih* pojava koja se sastoje iz mnoštva jedinica, mnoštva pojedinačnog;
- *Saznaje, zaključci statistike – statističke metode izgrađuju se kao induktivni zaključci*, tj. zaključci koji se izvode iz više (mnoštva) premise, ako se svaki stav o svakom pojedinačnom članu smatra premisom. Matematička indukcija je, za razliku od ove, direktno zasnovana na izvođenju iz jednog člana, tj. primerka;
- *Generalizacija* do koje se dolazi statistikom – statističkom metodom *je induktivna*, zasnovana na statističkoj indukciji, zakonima verovatnoće i statističkim zakonima, te su tako *stečena znanja uglavnom verovatna*;
- U svim naukama i naučnim disciplinama statistička metoda *je primenljiva, mada su razlike u primeni evidentne*.

Metode prikupljanja podataka:

Analiza sadržaja dokumenta⁴ *je nezamenljiv, prodoran i pouzdan operativni metod sakupljanja i tretmana podataka o prošlim, sadašnjim i budućim pojavama, o teritorijalno i vremenski bliskim, al ii veoma udaljenim pojavama. Neposredni predmet istraživanja primenom analize dokumenata može biti svaki činilac, deo ili celovita pojava, njeno kvantitativno i kvalitativno svojstvo, itd. ako je na bilo koji način zabeleženo.*

O izvorima saznanja u istraživanjima analize dokumenata govori sam naziv. Izvori su dokumenti. Terminom document označavao svaki neživi izvor podataka koji sadrži na bilo koji način smislene iskaze.

Dokumenti kao izvori podataka u analizi (sadržaja) dokumenata mogu se klasifikovati na razne načine. Način ostvarivanja čulnog konataкта kao kriterijum klasifikacije omogućava razlikovanje:

1. *vizuelnih* – dokumenata, sa kojima se ostvaruje kontakt čulom vida;
2. *auditivnih dokumenata*, sa kojima se kontakt ostvaruje čulom sluha;
3. *taktilnih dokumenata* – sa kojima se ostvaruje kontakt čulom dodira (pipanja) i
4. *kombinovani*.

⁴ Miljević, I. Milan, Metodologija naučnog rada, Pale, 2007 godina

1.5. HIPOTEZA

U ovom projektu polazimo od sledeće hipoteze:

Odnos kriminalnih radnji i forenzičke revizija je determinisan suštinom političkog i ekonomskog sistema.

Kriminalne radnje i revizija finansijskih izveštaja zavisi od samog političkog, ekonomskog, pravnog sistema u zemlji kao i od propisa u međunarodnim računovodstvenim standardima. Kod nas politička situacija je nestabilna koja utiče i na ekonomsku i pravnu situaciju u zemlji tako da dolazi do pojava kriminalnih radnji. Prestupnici koji ih čine su sve snalažljiviji, pogotovo u ovom dobu u pogledu razvoja novih tehnologija. Zbog toga veoma je važno da i sama forenzička revizija napreduje u pogledu otkrivanja i otklanjanja takvih ne dozvoljenih radnji, da bi obavljanje poslova bilo što sigurnije i bolje. Forenzička revizija je jedna od glavnih i vodećih snaga u oblasti ekonomije u borbi protiv kriminalnih radnji.

Posebne hipoteze:

- Razvoj forenzičke revizije stvara uslove za borbu protiv kriminalnih radnji, sam razvoj revizije doprinosi boljem i sigurnijem poslovanju. Revizori doprinose sprečavanju kriminalnih radnji svojim raznovrsnim veštinama koje poseduju.
- Kriminalne radnje i forenzička revizija se konstantno razvijaju. U svetu se beleži ubrzani rast razvoja revizije dok kod nas u Srbiji taj rast je dosta usporeniji.
- Politička situacija u mnogome pomaže razvoju kriminalnih radnji u pogledu političke nestabilnosti koja se kod nas dešava pa se i zato otkriva pomoću forenzičke revizije.
- U našoj zemlji ekonomska situacija je veoma loša pa se zbog toga deo ljudi pokušava iskoristiti takvu situaciju da se na brzinu obogate pa su spremni da to urade putem različitih kriminalnih radnji pa se zato putem forenzičke revizija pokušavaju takve stvari sprečiti.
- Pravni sistem neke zemlje ogleda se u tome da uspešno spreči pojavu kriminalnih radnji putem različitih propisa i zakona, odnosno da spreči pojavu istih. U koliko taj pravni sistem ima određene mane i nedostatke, pojedinci mogu to iskoristiti u svoju korist putem kriminalnih radnji.
- Međunarodni računovodstveni standardi se odnose na norme ponašanja i postupaka u profesionalnom radu računovođa, kao i norme etike koji svaki računovođa treba da poštuje. Međutim te norme nisu striktne i ne nose sa sobom neku vrstu kazne za njihovo ne poštovanje i zbog toga dešava se da se delimično poštuju ili uopšte ne poštuju što može dovesti do pojave kriminalnih radnji, ali i do pojave forenzičke revizije finansijskih izveštaja.

1.6. STRUKTURA RADA

Strukturu projektnog rada čine sledeći delovi:

- U prvom delu rada obrazloženi su predmet rada, problem projektnog rada, ciljevi i metode istraživanja, metode prikupljanja podataka, kao i hipoteza ovog projektnog rada.
- U drugom delu rada se analizira pojam kriminalne radnje. Način na koji se ona javlja u finansijskim izveštajima, vrste kriminalnih radnji, podela kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima, razni motivacioni faktori kriminalnih radnji, krivično pravni aspekt kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima, kao i njihov način da se te iste kriminalne radnje suzbiju i spreče, i međunarodni računovodstveni standardi.
- U trećem delu rada se analizira forenzičko računovodstvo i revizija njihovo definisanje, delokrug rada i njihove karakteristike i marketing aktivnosti u forenzičkoj reviziji
- U četvrtom delu rada govorimo o forenzičkoj reviziji u Republici Hrvatskoj, odnosno o kriminalnim radnjama i problemima sa kojima se suočavaju, ali i mere koje preduzimaju da bi se te kriminalne radnje sprečile.

2.KRIMINALNE RADNJE U FINANSIJSKIM IZVEŠTAJIMA

2.1.POJAM I PRIRODA KRIMINALNE RADNJE U FINANSIJSKIM IZVEŠTAJIMA

Raznovrsni oblici kriminalnih radnji koje se pojavljuju u finansijskim tokovima počevši od korupcije, organizovanog kriminala u privredi itd., u današnje vreme predmet su interesovanja stručne i šire javnosti. U prilog tome govori i održavanje brojnih seminara, simpizijuma i konferencija posvećenih tom problemu, a koje organizuju nadležna ministarstva, agencije, univerziteti, trgovniske grupacije, kako u našoj zemlji tako u insotrastvu. Uočava se rastuća opasnost od ovih društvenih anomalija, jer kriminalne radnje u ekonomskim odnosima predstavljaju opasnu socijalnu devijaciju koja ima dubok nepovoljan uticaj na privredne tokove. Teške krađe, krađe, razbojnistva, razbojničke krađe i drugi oblici imovinskih delikata iz oblasti tzv. „opteg“ ili „klasičnog“ kriminala, do nedavno privlačili više medijske pažnje od kriminalnih radnji iz tzv. „privrednog kriminala“. Osnovna linija razdvajanja između ova dva oblika kriminalnih aktivnosti može se povući u nameri počinioca da upotrebi ili fizičku snagu ili obmanu u cilju sticanja protivpravne imovinske koristi.

Sadržajno i utemeljeno proučavanje kriminalnih radnji u privrednim odnosima zahtevaju sveobuvatan interdisciplinarni (ekonomski, pravni, kriminološki, psihološki i socijološki)

pristup. Osim toga, da bi se ozbiljnije pristupilo istraživanju svih oblika kriminala u robno-novčanim odnosima, a pre svega onih oblika koji su od interesa za revizorsku teoriju i praksu, neophodno je pre toga izvršiti definisanje same pojave. Dodatni napor u tom pravcu čine u privrednom ambijentu, po određenom kriterijumu izdvoje i odrede one koje su od značaja za teoriju i praksu revizije. Iako međunarodni standardi revizije ukazuju da je osnovna odgovornost sprečavanje i otkrivanje kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima na licima koja su zadužena za upravljanje i rukovođenje, oni takođe zahtevaju od revizora da „održava stav profesionalnog skepticizma i prihvata mogućnost da postoji pogrešan iskaz nastao usled kriminalne radnje“⁵. Iako koncept dužne profesionalne pažnje oslobađa revizora od nerealnih zahteva u pogledu otkrivanja neregularnosti, on i dalje pretpostavlja visoke standarde da prepozna koje revizor mora zadovoljiti kako ne bi bio optužen za nemar. „Svestan revizor treba da poznaje teoriju i prakse revizije, da ima nivo obučenosti, iskustva i veštine prosečnog revizora, da je sposban da prepozna signale postojanja neregularnosti, da održi korak sa saznanjima o načinima izvršavanja i otkrivanja neregularnosti“⁶. U skladu sa zahtevima međunarodnih standarda i potrebom uvažavanja i primenjivanja koncepta dužne profesionalne pažnje, jasno određivanje pojma i razgraničivanja oblika kriminalnih aktivnosti koje su od značaja za teoriju i praksu revizije omogućava njihovo uspešnije uočavanje od strane revizora prilikom sprovođenja procesa revizije.

2.2. VRSTE KRIMINALNIH RADNJI

Da bi se postigao cilj u određivanja pojma kriminalnih radnji koje narušavaju zakonite privredne tokove, i koji će uvažiti osnovni kriterijum revizije o njihovim materijalno značajnom uticaju na finansijske izveštaje, neophodno je pre svega izvršiti njihovo razdvajanje u dve osnovne grupe i to:

- Malverzacije ili prevare,
- Kriminalne radnje u finansijskim izveštajima (tzv. kriminal belog okovratnika)

2.2.1. Malverzacije ili prevare (eng. „fraud“)

Iako postoji mnogo definicija malverzacija ili prevara, jedna od najčešće korišćenih razmatranja američkih i evropskih teoretičara jeste ona uzeta iz Webster New World Dictionari, prema kojoj prevara „opšti pojam koji obuhvata sve raznovrsne načine koje ljudska dovrtljivost može osmisliti, koji su iskorišćeni od strane pojedinaca, zarad sticanja koristi, u odnosu na druge, putem lažnih predstavljanja. Ni jedno definitivno i nepromenjivo pravilo ne može biti

⁵ Međunarodni standardi i saopštenja revizije, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, 2005. Str. 275.

⁶ Andrić, Mirko, Krsmanović, Branko., Jakšić, Dejan: *Revizija – Teorija i praksa*; Ekonomski fakultet, Subotica, 2004. str. 74.

postavljeno kao opšti predlog u definisanju kriminalne radnje pošto ona uključuje iznenađenje, varanje, lukavstvo i nepoštene načine pomoću kojih je neko prevaren. Jedne granice definisanja su one koje ograničavaju ljudski lopovluk.⁷ Da je pojam malverzacija ili prevare mnogo širi koncept od pojma kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima navodi i Joseph T. Wells, osnivač i predsednik Udruženja ovlašćenih ispitivača prevara (The Association of Certified Fraud Examiners- u daljem tekstu ACFE), najveće međunarodne organizacije sa preko 40.000 članova širom sveta, koja se bavi istraživanjem svih vidova kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima. Wells ističe da „ u širem smislu malverzacija(fraud) može obuhvatiti bilo koju kriminalnu radnju zarad sticanja koristi koja upotrebljava obmanu kao njen osnovni način izvršenja“⁸ Malverzacija se takođe, kao širi koncept, može definisati i kao „ namerno izvedena obmana s ciljem obezbeđenja nepravedne i protivzakonite koristi.“⁹ Na kraju, možemo istaći i stavove drugih autora koji ističu da „ iako su termini malverzacije, i termin „ kriminala belog okovratnika“ slični u tome da se počinioci pre služe obmanom nego fizičkim nasiljem, kriminal belog okovratnika bi trebao da bude postmatran kao podklasa prevara“¹⁰

Uzimajući u obzir sva navedena ograničenja u postupku određivanja približnije definicije svih oblika malverzacija koje se mogu pojaviti kako u zabeleženim tako i nezabeleženim transakcijama između fizičkih i pravnih lica, i dosadašnje teoretske i praktične napore učinjene u tom pravcu, malverzacije možemo definisati kao *sve oblike ljudskih radnji koje su zakonima određene kao krivična dela i koje u svom načinu izvršenja isključuju upotrebu fizičke sile, pretnje i drugih oblika ispoljavanja tzv. „klasičnog“ kriminala, već koriste obmanu kao sredstvo za pribavljanje imovinske koristi.*

Shodno navedenom, malverzacije predstavljaju širi koncept u kojem se kao podklasa ili podgrupa nalaze i kriminalne radnje u finansijskim izveštajima koje su jednog interesantne za teoriju i praksu revizije, a zbog negativnog uticaja koje mogu imati na finansijske izveštaje.

2.2.2. Kriminalne radnje u finansijskim izveštajima

Rano akademsko istraživanje ove vrste kriminala predstavlja rad „Kriminal belog okovratnika“ koji je Edwin H. Sutherland predsednik američkog sociološkog udruženja predstavao kao njegovo predsedničko obraćanje u navedenom udruženju 1939 godine. Rad je objavljen neposredno posle brojnih privrednih skandala koji su između ostalih zadesili njujoršku berzu. Taj period berzanske istorije okarakterisan je kao era kriminala srednje i više klase. Mnoge istaknute javne ličnosti, uključujući i Richard Whitney- ja, predsednik njujorške berze u periodu od 1930. do 1935. godine, bile su uhapšene. Sutherland se suprotstavio tada vladajućim mišljenjima da se kriminal javlja samo u nižim socijalnim slojevima, već je tvrdio da se u ozbiljnim oblicima pojavljuje u krugovima društava sa višim društvenim statusom, pre svega vlasnicima i rukovodiocima velikih kompanija. Ukazivao je da svaka teorija kriminala koje je

⁷ Prema: Albrecht, W. Steven., Albrecht, Chad: *Fraud Examination & Prevention*, Thompson-Soth-Western, Ohio, 2004. str 5.

⁸ Wells, T. Joseph: *Corporate Fraud Handbook*, John Wiley&Sons, New Jersey, 2004. page 4

⁹ Wells, T. Joseph: *Corporate Fraud Handbook*, page 4

¹⁰ Silverstone, Howard., Seetz, Michael: *Forensic Accounting...* page 5

kao njegov osnovni izvor navodila siromaštvo bila pogrešna, jer nije mogla da objasni mnoge druge tipove ponašanja, uključujući one koje čine poslovni ljudi. Sutherland je po prvi put u pomenutom radu, upotrebio je izraz kriminal „belog okovratnika“ i opisao kao „kriminal koji se najčešće ispoljava u obliku lažnog finansijskog izveštavanja kompanija, manipulacija na robnoj berzi, poslovnom podmićivanju, podmićivanju osoba zaduženih za raspolaganje javnim sredstvima direktno ili indirektno u nameri pribavljanja povoljnijih ugovora i zakonodavstva, lažnom izveštavanju prilikom reklamiranja i trgovačke sposobnosti, vršenju pronevere i nenamenskoj upotrebi sredsava, zakidanju na merenjima, isporuka falš robe, poreskim utajama, nenamenskom upotrebom sredstava prilikom stečaja i bankrota.“¹¹

Međunarodni standardi revizije koji kriminalnu radnju u finansijskim izveštajima određuju kao „nameran čin koji izvrši jedno ili više lica, koja su na rukovodećim položajima, odgovorna za upravljanje, zaposlena ili treća lica, uključujući obmanjivanje, u cilju sticanja nepravedne ili protivpravne koristi.“¹² Sa druge strane ACFE kriminalne radnje u finansijskim izveštajima naziva zloupotrebama i kriminalnim zanimanja i definiše ih kao „upotrebu nečijeg zanimanja zarad ličnog bogaćenja kroz namernu zloupotebu ili pogrešnu upotrebu sredstava i izvora sredsava organizacije zaposlenog.“

2.3. PODELA KRIMINALNIH RADNJI U FINANSIJSKIM IZVEŠTAJIMA

Postoje brojne podele koje su od značaja za teoriju i praksu revizije. U tom smislu možemo navesti sledeće:

- Prema počiniocima i oštećenim društvenim kategorijama,
- Prema odredbama krivičnog zakonodavstva,
- Prema računovodstvenim ciklusima,
- Prema načinu izvršenja kriminalne radnje.

2.3.1 Podela prema počiniocima kriminalnih radnji u oštećenim društvenim kategorijama

Ova klasifikacija u prvi plan stavlja osobe koje se bave nezakonitim transakcijama, a takođe naglašava i koje su kategorije društva od strane počinioca ugrožene. U tom smislu kriminalne radnje se razvrstavaju u 6 osnovnih tipova i to:¹³

- Kriminalne radnje zaposlenih
- Kriminalne radnje rukovodstva
- Investicione prevare
- Prevare prodavaca

¹¹ Sutherland, H. Edwin: *White Collar Criminality*, American sociological review, Indiana university February 1940. page 2

¹² Međunarodni standardi i saopštenja revizije, Savez računovođa..., cit. str. 276

¹³ Steven W. Ibrecht., Chad Albrecht : *Fraud Examination*.... cit. page. 8

- Prevare kupaca
- Ostale raznovrsne prevare.

U ostale raznovrsne prevare spadaju kriminalne radnje koje su počinjene iz razloga koji nisu finansijske prirode. Iako je navedena podela izuzetna sa stanovišta ukazivanja na delove društva koje se pojavljuju kao počinioци i kategorije društva koje su žrtve raznih oblika malverzacija, sa stanovišta revizije ova podela obuhvata i one tipove kriminalnih radnji koje nisu predmet njenog interesovanja(npr: tzv.” Kupci” i preduzeća koje oni osnivaju sa jedinom namerom da putem recimo izdavanja menica bez pokrića vrše prevare, uglavnom nisu predmet interesovanja revizora već kriminalističkih službi.)

2.3.2. Podela kriminalnih radnji prema odredbama krivičnog zakonodavstva

Revizija finansijskih izveštaja se obavlja kod pravnih lica koja ekonomske transakcije beleže u skladu sa usvojenim međunarodnim računovodstvenim standardima, ali u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom. Zakonski propisi igraju veoma važnu ulogu u društvu. Bez njih bi društveni procesi bili prepušteni spontanom toku koji bi stvorili mnogobrojne slučajeve neusklađenosti pojedinih radnji iz kojih se proces sastoji i samim tim doveo do kočenja procesa. Za sprovođenje zakonskih propisa zainteresovana je svaka društvena zajednica i većina pojedinaca u njoj.

Sa druge strane, iako zakonski propisi služe ostvarenju nekog cilja, taj cilj koji prihvata zajednica, često nije prihvaćen kao vrednost od strane svakog člana društva. Stoga se dešava da članovi koji dotično cilj ne prihvataju, ove propise već ih krše. U tom slučaju, šteti se interes zajednice. Da bi sprečila ovo kršenje, zajednica preduzima izvesne mere, među kojima su najvažnije sankcije. Sankcijom se u izvesnoj meri zadovoljava želja zajednice za odmazdom prema prekršiocu njenih interesa, ali je njihovo glavno dejstvo vaspitno. Zakonskih propisa ima veoma mnogo, te se mogu podeliti po različitim merilima i na različite grupe. Za računovodstveno-revizijsku teoriju i praksu najznačajniji su oni zakonski propisi koji predstavljaju osnovicu finansijskog sistema jedne zemlje. To prizilazi iz same definicije sadržine finansijskog sistema koji čine “finansijske mere i finansijski instrumenti putem kojih se reguliše način ponašanja u finansijskim organima i finansijskom poslovanju. Osnovi finansijskog pravnog sistema su propisi kojima se reguliše finansijski sistem”¹⁴. Zakonski propisi se između ostalog razlikuju i po različitosti težine njihovih sankcija koje mogu biti uređene putem privrednih prestupa, prekršaja i kroz krivične sankcije za učinjena krivična dela. Za teoriju i praksu revizije koja se bavi sprečavanjem i otkrivanjem kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima, poželjno je imati saznanja o krivičnom zakonodavstvu zemlje u kojoj se obavlja revizija finansijskih izveštaja. Polazeci od činjenice da revizor tokom procesa revizije može naići na saznanja dokaze koji ukazuju na nepravilnosti, kao i sredstva da je propisanost u zakonu osnova da se neka radnja smatra kriminalnom, postavlja se pitanje da li će on znati da pravilno odredi uočenu pojavu kao grešku, ili kriminalnu radnju. U tom smislu revizor bi trebao da ima saznanja o odredbama krivičnog zakonodavstva zemlje u kojoj obavlja reviziju finansijskih

¹⁴ Vunjak, Nenad: Finansijski Menadžment, Ekonomski fakultet, Subotica, 1995, str.6

izveštaja i to u delu koji se odnosi na krivična dela iz oblasti tzv. “privrednog kriminala”. Ne ulazeći u uporednu analizu krivičnih zakonodavstva pojedinih zemalja u pogledu krivičnog sankcionisanja ove vrste kriminalnih radnji, potrebno je napomenuti da u našoj zemlji Krivični zakonik¹⁵ propisuje koje se radnje u robno novčanim odnosima smatraju krivično delima. U tom smislu, a u odnosu da objekat društveno-pravne zaštite, krivična dela ili kriminalne radnje u finansijskim izveštajima navedene su u nekoliko glava Zakonika, koje se mogu tabelarno predstaviti kao u prikazu broj 2. Tabela sadrži samo krivična dela koja mogu imati materijano značajne uticale na finansijske izveštaje. Međutim, potrebno je naglasiti da Krivični Zakonik Republike Srbije sankcioniše i raznovrsne oblike malverzacija poput krijumčarenja (član 230), nedozvoljene proizvode (član 242), nedozvoljene trgovine (član 243) itd, što naravno nije predmet interesovanja revizije, ali predstavlja dobru saznavnu osnovu za razgraničenje vrsta nezakonitosti u robno novčanim odnosima sa stanovišta potreba i interesovanja revizije.

Tip radnje	kriminalne	Oštećeni	Počinioci	Objašnjenje
-----------------------	-------------------	-----------------	------------------	--------------------

Prikaz 1. Tabelarni prikaz kriminalnih radnji prema počiniocima i oštećenim društvenim kategorijama.

¹⁵ Krivični zakonik: Službeni glasnik Republike Srbije br. 85.05

1. Pronevera zaposlenog ili kriminalna radnja profesije	Poslodavac	Zaposleni	Zaposleni neposredno ili posredno viši od prisvajanje od poslodavaca
2. Kriminalne radnje rukovodstva	Akcionari, kreditori i drugi koji se pouzdaju u fin. informacije	Rukovodstvo	Rukovodstvo objavljuje lažne podatke u izveštajima
3. Investicione prevare	Investitori	Pojedinci	Pojedinci varaju investitore da ulože novac u lažne investicije
4. Prevare prodavaca	Organizacije koje kupuju robu i usluge	Organizacije koje prodaju robu i usluge	Organizacije koje za uplaćenu robu ne vrše isporuku ili precenjuju vrednost robe
5. Prevare kupaca	Organizacije koje prodaju robu i usluge	Kupci	Kupci obmanjuju prodavce u pogledu isplate preuzete robe ili vrše uplate u manjem iznosu od ugovorenog

Prikaz 2. Tabelarni pregled kriminalnih radnji prema odredbama krivičnog zakonodavstva Republike Srbije

Broj i naziv glave u Krivičnom Zakoniku	Naziv krivičnog dela	Član
Glava dvadeset prva Krivična dela protiv imovine	Utaja	207
	Prevara	208
	Neosnovano dobijanje i korišćenje kredita i drugih pogodnosti	209
Glava dvadeset druga Krivična dela protiv privrede	Poreska utaja	229
	Pranje novca	231
	Nesavestan rad u privrednom poslovanju	234
	Proutrokovanje stečaja	235
	Prouzrokovanje lažnog stečaja	236
	Zloupotreba ovlašćenja u privredi	238
Glava trideset druga Krivična dela protiv pravnog saobraćaja	Falsifikovanje isprave	355
	Posebni slučajevi falsifikovanja isprave	356
	Falsifikovanje službene isprave	357
	Navođenje na overavanje neistinitog sadržaja	358

Glava trideset treća Krivična dela protiv službene dužnosti	Zloupotreba službenog položaja	359
	Nesavestan rad u službi	361
	Prevara službi	363
	Pronevera	364
	Primanje mita	367
	Davanje mita	368

2.3.3. Podela kriminalnih radnji prema računovodstvenim ciklusima

Najkorisniji način podele kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima jeste putem njihovog grupisanja u okviru sledećih pet računovodstvenih ciklusa gde će verovatno ostaviti neku vrstu revzorskog traga:¹⁶

- Ciklus prodaje i naplate.
- Ciklus kupovina i plaćanja.
- Ciklus platnih lista i kadrova.
- Ciklus zaliha i skladištenja.
- Ciklus pribavljanja kapitala.

2.3.3.1. Ciklus prodaje i naplate

¹⁶ Silverstone, Howard., Sheetz, Michael : Forensic Accounting and Fraud Investigation. cit. page 8

Ciklus prodaje i naplate zadužuje klijente za robu i usluge i prikuplja novac. Ovo je gotovinski najsnažniji računovodstveni ciklus u kojem su prisvajanje dnevnih pazara, ne evidentiranje prodaje, vršenje prodaje ispod cena, prikazivanje prodaje fiktivnim kupcima itd. najčešće zloupotrebe.

2.3.3.2. Ciklus kupovine i plaćanja

Ovaj ciklus plaćanja za robu, otpremu i usluge koje se koriste u poslovanju pravnog lica. I ovaj ciklus je podložan brojnim oblicima kriminalnih radnji poput plaćanja fiktivnim kupcima, plaćanja robe i usluga po “naduvanim” cenama, kupovinama roba u nepotrebno velikim količinama itd.

2.3.3.3. Ciklus platnih spiskova i kadrova

Ovaj ciklus se bavi zapošljavanjem i otpuštanjem zaposlenih i njihovim platama, radnim vremenom, nadoknadama troškova i bolovanjima. Uobičajeni tipovi kriminalnih radnji ovog ciklusa su plaćanje fiktivno zaposlenih, uvećanje radnih sati, “naduvavanje” troškova u fiktivnih bolovanja. Kriminalna radnja zaposlenih i rukovodstva može se predplatiti u ovom ciklusu, posebno u području lažnih troškova. Značajno između odeljenja za kadrovske poslove, zaduženog za prijem novih radnika i kandidata spremnih da naprave kriminalnu radnju, mogla bi dovesti do zapošljavanja mogućih počinioca zloupotreba unutar preduzeća.

2.3.3.4. Ciklus zaliha i skladištenja

Ovaj ciklus kontroliše nabavku, skladištenje i utrošak sirovina i materijala. Najčešće kriminalne radnje ovog ciklusa su poručivanje nepotrebnog materijala, prisvajanja istog za ličnu upotrebu itd. Ove tehnike često mogu biti krajnje složene i uključuju radnike na utovaru, zaposlene na računovodstvu zaliha i dr.

2.3.3.5. Pribavljanje kapitala i povrat novca

Ovaj ciklus obuhvata finansiranje duga i akcijski kapital (osnivački ulog), kamatu i plaćanje dividendi. Rezultati ovih transakcija održavaju se na finansijske izveštaje pravnog lica. Pošto se ovi ciklusi obavljaju na nivou rukovodstva, ova vrsta kriminalne radnje čini se skoro isključivo na nivou direktora. Uobičajene anomalije su pozajmljivanje novca pravnog lica za ličnu upotrebu, zloupotreba dividendi i zloupotreba prihoda od finansiranja, manipulacije cenama akcija na berzama itd.

Podela kriminalističkih radnji prema računovodstvenim ciklusima je veoma korisna sa stanovništva revizora koji ima veštinu u uspešnim ocenama sistema internih kontrola i praćenja obavljanja transakcija kroz računovodstveni sistem. U skladu sa tim, svestan i obučan revizor može u pojedinim računovodstvenim ciklusima oceniti koje se nepravilnosti i kriminalne radnje koje mogu pojaviti i shodno tome sprovesti primerene kontrole i suštinske testove. Brojni autori ipak naglašavaju da je za sprečavanje i otkrivanje kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima u navedenim uslovima presudno poznavanje njihovih pojavnih oblika i načina njihovog izvršenja.

2.3.4. Podela kriminalnih radnji prema pojavnim oblicima i načinu vršenja

U prilog tvrdnji o značaju poznavanja oblika i načina izvršenja kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima za njihovo sprečavanje i otkrivanje. Očigledan je značaj poznavanja pojavnih oblika kao i načina izvršenja pojedinih kriminalnih radnji, za njihovu uspešno sprečavanje i otkrivanje u finansijskim izveštajima. Međunarodni standardi revizije u skladu sa tim kao glavne oblike kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima navode:

- Lažno finansijsko izveštavanje
- Protivpravno prisvajanje sredstava.

Lažno finansijsko izveštavanje određuje se kao „nameran pogrešan iskaz ili izostavljanje određenih podataka ili obelodavnjivanja u finansijskim izveštajima s ciljem da se prevare korisnici finansijskih izveštaja.“¹⁷ Protivpravno prisvajanje sredstava podrazumeva prisvajanje sredstava pravnog lica koje je često praćeno „lažnim ili prepravljenim evidencijama ili dokumenata, u cilju skrivanja prisvajanja imovine ili upotrebe imovine bez odgovarajućeg ovlašćenja.“¹⁸

Na sličan način kako je urađeno Međunarodnim standardima revizije i ACFE smatra da kriminalne radnje u finansijskim izveštajima (tj. zloupotrebe i prevare zanimanja) čini lažno finansijsko izveštavanje ili provneveru tj. prisvajanje sredstava. Po mišljenju Josepha T. Wells-a, prisvajanje ili pronevera sredstava uključuje „krađu ili zlupotrebu imovine organizacije“¹⁹, dok lažno finansijsko izveštavanje predstavlja „namerno neizveštavanje o finansijskim informacijama u vezi organizacije, sa namerom dovođenja u zabludu korisnika informacija.“²⁰ Međutim ACFE i Joseph T. Wells osim ova dva glavna tipa kriminalnih radnji, uključujući i treću i to korupciju u kojoj počinio „nezakonito koriste svoj uticaj u poslovnim transakcijama u nameri da pribave neku korist za sebe ili drugu osobu, suprotno njihovim dužnostima koje imaju u odnosu na poslodavaca ili pravima drugih“²¹ Ovakav stav je u svetlu korporativne kao i revizije javnih rashoda opravdan, jer zbog koruptivnih oblika ponašanja nosioca javnih funkcija kao i odgovornih osoba u pravnim licima, može doći do materijalno značajnih pogrešnih iskaza u finansijskim izveštajima, pri čemu je otkrivanje ovog tipa kriminalne radnje najteže.

¹⁷ Međunarodni standardi i saopštenja revizije,..... op.cit. str. 277

¹⁸ Međunarodni standardi i saopštenja revizije,..... op.cit. str. 278

¹⁹ Wells T. Joseph: Principles of Fraud Examination cit. page 41

²⁰ Wells T. Joseph: Principles of Fraud Examination cit. page 42

²¹ Wells T. Joseph: Principles of Fraud Examination cit. page 41

U svetlu napora u našoj zemlji i u svetu, usmerenih u pravcu otklanjanja mogućnosti da počinioци krivičnih dela koriste nezakonito stečene prihode, značajna pažnja se poklanja otkrivanju i sprečavanju pranja novca tj. postupaka prenosa ili konverzije imovine koje je stečena na nezakonit način, a sa svrhom prikrivanja njenog nezakonitog porekla ili preibavljanja iste. Počiniocima kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima je neophodno da protivpravno pribavljenu korist, stečenu bilo kojim putem korupcije, prisvajanja sredstava ili kroz lažno finansijsko izveštavanje, koriste na način kojim će izvore nezakonito prisvojenih sredstava prikazati zakonitim. Počinioци koriste više načina pranja novca, što čini nužnim uvrštavanje ovog oblika kriminalnih radnji u korpus nezakonitosti od značaja za teoriju i praksu revizije. Na to obavezuju i zakonske odredbe u našoj zemlji, koje zahtevaju i od ovlašćenih revizora da sprovedu određene mere i radnje kada prilikom obavljanja svojih poslova naiđu na simptome koji mogu ukazati na pranje novca.²²

Uzimajući u obzir sveobuhvatnu i prožimajuću ulogu informatičke tehnologije i elektronske obrade transakcija u savremenim ekonomskim tokovima, očigledna je pojava brojnih oblika transakcija u savremenim ekonomskim tokovima, očigledna je pojava brojnih oblika i načina izvršenja kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima, kada se kao „alat“ primenjuju znanja i veštine računarske tehnologije. Zasad pribavljanja protiv pravne imovinske koristi na štetu pravnog lica počinioци često „neposredno ili posredno koriste kompijuter ili komunikacione tehnologije da izvrše kriminalnu radnju,“²³ prave i unose računarske viruse, bave se računarskim prevarama i sabotazama, vrše neovlašćene pristupe zaštićenim računarima, računarskim mrežama i elektronskoj obradi podataka. Da bi se na sveobuhvatana način izvršila podela kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima (u daljem tekstu-kriminalne radnje), sa stanovišta oblika i načina izvršenja, nesumnjivo je potrebno uključiti i tzv. „kompijuterski kriminal“. Shodno tome, sa stanovišta teorije i prakse revizije i u odnosu na pojavne oblike i načine izvršenja, kriminalne radnje u finansijskim izveštajima čine osnovnih 5 kategorija i to:

- Protivpravno prisvajanje sredstava.
- Lažno finansijsko izveštavanje.
- Korupcija.
- Pranje novca.
- Kompijuterski kriminal.

2.4. MOTIVACIONI FAKTORI KRIMINALNIH RADNJI

Počinioци kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima obično se ne razlikuju od drugih osoba po demografskim ili psihološkim karakteristikama. Polazeći od ovog stava neophodno je ukazati na dve bitne činjenice:²⁴

²² Opširnije videti: Zakon o sprečavanju pranja novca, Službeni glasnik Republike Srbije br. 107/05, član 27

²³ Haunton, James E., Bryant, M., Stephanie; Bagranoff, A. Nency: Core concepts of information technology auditing, John Wiley & Sons, New York, 2004. Page 30.

²⁴ Albrecht, W. Steven., Albrecht, Chad: *Fraud Examination and Prevention*, cit. page 19

- Većina zaposlenih, kupaca, prodavaca, i poslovnih partnera, ne moraju se razlikovati od izgleda počinioaca kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima i potencijalno su sposobni da poćine ovaj tip kriminalnih radnji,
- Nemoguće je predvideti unapred koje će zaposleno osoblje, prodavci i kupci, postati nepošteno.

Ovakve okonosti nesumnjivo otežavaju sprećavanje i otkrivanje nezakonitosti, kako od strane revizora, tako i od rukovodstva, interne revizije i drugih zainteresovanih strana.

U nameri prevazilaženja ovih ogranićavajućih uticaja i uspešnijeg otkrivanja zloupotreba i prevarnih radnji, revizor bi trebalo da ima saznanja o sledeća tri ključna elementa koji omogućavaju da se kriminalna radnja dogodi i to:

- Primetni pritisak.
- Primetna mogućnost.
- Postojanje opravdajućih stavova.

Primetni pritisak, primetna mogućnost i opravdajući stavovi su uobićajeni za svaku kriminalnu radnju, bilo da je reć o kriminalnoj radnji koja je u korist pojedinca ili u korist organizacije.

Imajući u vidu ćinjenicu da revizori kao većina osoba zaduženih za sprećavanje i otkrivanje kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima veruju u mogućnost za njihovu pojavu mogu biti otklonjene posredovanjem dobrih internih kontrola, oni pažnju uglavnom usmeravaju na njihovu primenu. Težište se retko stavlja na motivacione pritiske za vršenje kriminalnih radnji ili opravdavajuće stavove poćinioaca. Uzimajući u obzir međusobno povezanu prirodu elemenata u trouglu kriminalne radnje, neuvaćavanje ovih elemenata može biti velika opasnost za napore u njihovom sprećavanju i otkrivanju. Pojedini autori smatraju kriminalnu radnju „opurtinistićkom infekcijom koja bukti kada se pohlepa sretne sa mogućnoću zloupotrebe.”²⁵ Iz toga razloga detaljno razmatranje svakog elementa „trougla“ kriminalne radnje, blagotvorno deluje sposobnost revizora da se suoći sa izazovima njihovog otkrivanja.

2.4.1. Primetni pritisak

Svaki poćinilac kriminalne radnje susreće se sa nekom vrstom primentog pritiska. Većina pritisaka ukljućuje finansijsku potrebu, iako pojedini pritisci koji nisu finansijske prirode (npr. poput poterbe za samodokazivanjem, frustracije na poslu, ili ćak izazov da se pobeći recimo sistem internih kontrola), mogu takode biti podsticaj za ćinjenje kriminalne radnje.

Primetni pritisci kao podsticajni ćinioci kriminalnih radnji mogu biti podeljeni u ćetiri osnovna tipa:²⁶

- finansijski pritisci,
- poroci,

²⁵ Silverstone, Howard., Sheetz, Michael : *Forensic Accounting and Fraud Investigation*, cit. page 5

²⁶ Albrecht, W. Steven., Albrecht, Chad: *Fraud Examination and Prevention*, cit. page 22

- pritisci na radnom mestu,
- ostali pritisci.

2.4.1.1. Finansijski pritisci

Brojne studije su pokazale da približno 95% svih kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima uzrok imaju u finansijskim pritiscima, ili pritiscima koji potiču od poroka.²⁷ Postoji 6 uobičajenih finansijskih pritisaka koji su povezani sa činjenjem kriminalne radnje i koji počiniocu pribavljaju direktnu protivpravnu imovinsku korist:²⁸

- pohlepa,
- živeti višim životnim standardom van finansijskih mogućnosti,
- postojanje ličnih dugova,
- slaba kreditna sposobnost,
- lični finansijski gubitci,
- postojanje neočekivanih finansijskih potreba.

Navedna lista mogućih finansijskih pritisaka sigurno nije konačna niti su navedeni finansijski pritisci međusobno isključivi. Finansijski pritisci mogu se desiti iznenada i mogu biti dugoročni. To je najčešći oblik pritisaka koji ljude navodi na činjenje kriminalnih radnji u poslovanju.

2.4.1.2. Poroci

Ovaj oblik pritiska je blisko povezan sa finansijskim pritiscima i odnosi se na zavisnost pojedinca prema korišćenju opojnih droga, kockanju, alkoholu i dr. Poroci predstavljaju najteži oblik pritisaka.

2.4.1.3 Pritisci na radnom mestu

Iako su finansijski pritisci i poroci najčešći podsticjani činioci kriminalnih radnji, ne treba zanemariti ni brojne oblike pritisaka koje zaposleni mogu imati na radnom mestu. Uticaji poput nedovoljnog uvaživanja za obavljeni posao i osećaj nedovoljnog plaćanja za posao koji obavlja, mogu da podstaknu pojedince na činjenje brojnih zloupotreba.

2.4.1.4. Drugi pritisci

²⁷ Albrecht, W. Steven., Albrecht, Chad: Fraud Examination and Prevention, cit. page 22

²⁸ Albrecht, W. Steven., Albrecht, Chad: Fraud Examination and Prevention, cit. page 24

U pojedinim okolnostima, kriminalne radnje mogu biti podsticane i drugim pritiscima, poput izazova ili želje pojedinaca da pobeđu sisteme interne kontrole ili da svoju veštinu u ovladavanju kompjuterskih tehnologija, prikažu kao hakerske sposobnosti kojima se probijaju sigurnosni sistemi pravnih lica, državnih ustanova i banaka.

2.4.2 Primetna mogućnosti

Uočena mogućnost da se poćini neki vid zloupotrebe, da se ista prikrije ili da se izbegne kaŹnjavanje je drugi element u trouglu kriminalne radnje. U okviru ovog elementa postoji najmanje 6 glavnih ćinilaca koji jaćaju mogućnosti za pojedince da poćine kriminalnu radnju i to su:²⁹

- nedostatak ili izbegavanje kontrola koje sprećavaju ili otkrivaju kriminalne radnje,
- nesposobnost ocene kvaliteta obavljenog posla,
- neuspeh kaŹnjavanja poćinioca kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima,
- nedostatak pristupa informacijama,
- neznanje, apatija i nesposobnost,
- nedostatak traga revizije.

Imajući u vidu ćinjenicu da je postojanje delotvornog sistema interne kontrole pojedinaćno, najznaćajniji korak koji neka organizacija moŹe preduzeti u sprećavanju i otkrivanju kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima, navedenih 6 glavnih ćinioća moŹemo dalje podeliti na:

- kontrolne ćinioće,
- vankontrolne ćinioće.

2.4.2.1. Kontrolni ćinioci

Sa stanovišta revizije interna kontrola se sastoji od „politika i procedura koje rukovodstvo uspostavlja u cilju osiguranja specifićnih ciljeva klijenata.“³⁰ Kontrolno okruŹenje, raćunovodstveni sistem, kontrolne procedure i monitoring, u koliko su primereno uspostavljeni, usklaćenim delovanjem mogu smanjiti mogućnost za nastanak i pojavu kriminalnih radnji. Iako postojanje delotvornog sistema interne kontrole umanjuje verovatnoću nastanka kriminalnih radnji, uvek postoji izvestan stepen rizika od nedelovanja interne kontrole na naćin kako je ona osmišljena od

²⁹ Albrecht, W. Steven., Albrecht, Chad: Fraud Examination and Prevention, cit. page 26

³⁰ Andrić, Mirko, Krsmanović, Branko., Jakšić, Dejan: Revizija – Teorija i praksa; Ekonomski fakultet, Subotica, 2004. str. 226

strane klijenta. Nijedan sistem interne kontrole nije potpuno imun od moguće pojave nezakonitosti, niti je delotvoran kod onih nezakonitosti koje uključuju tajne sporazume. Opasnost za veće prisustvo materijalno pogrešnih iskaza u finansijskim izveštajima pojačava se ukoliko rukovodstvo ne pridaje dovoljan značaj internoj kontroli, jer raste mogućnost za zaobilaženje njenog sistema.

2.4.2.2 Vankontrolni činioci

Postoji sledećih pet vankontrolnih činioca:

- nesposobnost ocene obavljenog posla,
- nemogućnost kažnjavanja počinioca,
- nemogućnost pristupa informacijama,
- neukost, apatija, nesposobnost,
- nedostatak traga revizije.

2.4.3. Opravdavajući stavovi

Skoro svaka kriminalna radnja uključuje pravdanje njenog izvršenja. Može se navesti nekoliko uobičajenih pravdanja koji koriste počinioci kriminalnih radnji:³¹

- firma mi duguje novac,
- ja samo pozajmljujem novac-vratiću ga nazad,
- niko neće biti povređen,
- ja zaslužujem više,
- to je urađeno u dobroj nameri,
- sredićemo papire čim izađemo iz finansijskih poteškoća,
- nešto mora biti žrtvovano-ili moje poštenje ili moja reputacija.

Pravdanje za činjenje nezakonitosti jeste treći i poslednji podsticajni činilac koji nagoni neku osobu da se upusti u činjenje raznih oblika zloupotreba koje za posledicu imaju materijalno značajne uticaje na finansijske izveštaje.

2.5. KRIVIČNO PRAVNI ASPEKT KRIMINALNIH RADNJI U FINANSIJSKIM IZVEŠTAJIMA

³¹ Albrecht, W. Steven., Albrecht, Chad: Fraud Examination and Prevention, cit. page 40

Imajući u vidu činjenicu da kriminalne radnje u finansijskim izveštajima, kao i druge kriminalne aktivnosti imaju svoj složen krivično pravni aspekt, smisao i karakteristike, revizorska teorija i praksa treba da obrati pažnju na:

- propisanost u zakonu kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima,
- krivično-pravni položaj i status počilaca,
- revizorske kriterijume kriminalnih radnji.

2.5.1. Propisanost kriminalnih radnji u zakonu

Kao što je navedeno, postoji problem u pokušajima jedinstvenog definisanja kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima zbog raznolikosti određivanja neke radnje kao kriminalne ili društveno prihvatljive u različitim nacionalnim krivičnim zakonodavstvima. Propisanost u zakonu je elemenat u opštem pojmu krivičnog dela koji veoma veliki broj ljudskih postupaka, koji bi možda mogli biti radnje krivičnog dela, svodi se na jedan relativno ograničen krug. To znači da jedna država može određenu ljudsku radnju u svom krivičnom zakonodavstvu i drugim aktima da odredi kao kriminalnu, dok za drugu takve radnje predstavljaju društveno prihvatljivu pojavu. Revizor tokom svog angažovanja na reviziji finansijskih izveštaja može naići na pojavu nekoliko glavnih kategorija i oblika kriminalnih radnji, sa više desetina tehnika ili, kriminološkim rečnikom kazano, načina njihovog izvršenja. Takođe se mora istaći da je i tako predstavljena tipologija samo osnova ogromnog broja drugih brojnih mogućih tehnika koje su shodno promeni poslovnog okruženja, podložne stalnim promenama, preplitanjima i menjanjima svojih poslovnih oblika. U mnoštvu mogućih načina izvršenja moguće je da će revizor možda imati nekih nedoumica da li neke od tih radnji treba da budu predmet njegovog razmatranja. U tom smislu, poželjno je da revizor ima saznanja o odredbama krivičnog zakonodavstva zemlje u kojoj obavlja reviziju finansijskih izveštaja, pre svega u delu koji se odnosi na krivična dela iz oblasti tzv. „privrendnog kriminala“. Ne zalazeći u uporednu analizu krivičnih zakonodavstva drugih zemalja, sa stanovišta revizije finansijskih izveštaja, postoji određen broj krivičnih dela iz Krivičnog zakonika Srbije koja sankcionišu radnje koje mogu imati materijalno značajne uticaje na finansijske izveštaje pravih lica. Među njima se posebno ističu:³²

- zloupotreba službenog položaja,
- zloupotreba ovlašćenja u privredi,
- falsifikovanje službene isprave,
- pronevera
- prevara u službi
- primanje mita
- davanje mita
- prouzrokovanje lažnog stečaja,
- prouzrokovanje stečaja,
- pranje novca.

³² Videti: Krivični zakonik Republike Srbije, Službeni Glasnik: 85/05

2.5.2. Krivično-pravni položaj i status počinilaca

Pored propisanosti u zakonu, da bi određen postupak mogao biti smatran kriminalnom radnjom u finansijskim izveštajima mora se pažljivo uočiti jedna bitna karakteristika navedenih kriminalnih dela. Šta je njihova posebnost? Ona mogu biti počinjena samo od strane službenih ili odgovornih lica! Međunarodna organizacija ovlašćenih ispitivača kriminalnih radnji (ACFE), kriminalne radnje u finansijskim izveštajima naziva zloupotrebama i kriminalnim radnjama zanimanjima³³ i definiše ih kao „upotrebu nečijeg zanimanja zarad ličnog bogaćenja kroz namernu zloupotrebu ili pogrešnu upotrebu sredstava ili izvora sredstava organizacije zaposlenog. Uzmemo za primer nedostatak novca u blagajni koji je rezultat skrivenog uzimanja iz kase od strane spremačice u pravnom licu koja je, tokom radnog dana brišući police maloprodajnog objekta, iz kase uzela određenu svotu novca. Tada je reč o krađi kao vidu klasičnog oblika kriminaliteta. Međutim, ako je novac prisvojio blagajnik kome je u opisu radnog mesta povereno rukovanje gotovim novcem i blagajničko poslovanje, tada je reč o kriminalnoj radnji u finansijskim izveštajima koja se u našem krivičnom zakonodavstvu tretira kao krivično delo pronevere jer je počinjeno od strane odgovornog lica preduzeća. Zato je za revizora poželjno da razume izraze i pojmove službenog i odgovornog lica. Službenim licem se smatra:³⁴

- 1) lice koje u državnom organu vrši službene dužnosti
- 2) izabrano, imenovano ili postavljeno službeno lice u državnom organu, organu lokalne samouprave ili lice koje stalno ili povremeno vrši službene dužnosti ili službene funkcije u tim organima
- 3) lice u ustanovi, preduzeću ili drugom subjektu, kojem je povereno vršenje javnih ovlašćenja, koja odlučuje o pravima, obavezama ili interesima fizičkih i pravnih lica ili o javnom interesu
- 4) službenim licem smatra se i lice koje je faktički povereno vršenje pojedinih službenih radnji ili poslova
- 5) vojno lice osim kada su u pitanju krivična dela protiv službene dužnosti.

Odgovornim licem smatra se „vlasnik preduzeća ili drugog subjekta privrednog poslovanja ili lice u preduzeću, ustanovi ili drugom subjektu kojem je, s obzirom na njegovu funkciju, uložena sredstva ili na osnovu ovlašćenja, poveren određeni krug poslova u upravljanju imovinom, proizvodnji ili drugoj delatnosti ili u vršenju nadzora nad njima ili mu je faktički povereno obavljanje pojedinih poslova.“³⁵

2.5.3. Revizorski kriterijumi kriminalnih radnji

³³ Engl: Occupational fraud and abuse

³⁴ Krivični zakonik Republike Srbije, član 112, Službeni Glasnik: 85/05

³⁵ Krivični zakonik Republike Srbije, član 112

Za revizora je korisno da zna određene kriterijume koji će mu pomoći u prepoznavanju kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima od drugih oblika kriminalnog delovanja. Sa stanovišta revizije finansijskih izveštaja, potrebno je obratiti dužnu profesionalnu pažnju na radnje koje ispunjavaju sledeće kriterijume:

- radnje se čine od strane službenih ili odgovornih osoba pravnog lica,
- izvršene radnje sa stanovišta „sveobuhvatnih okolnosti“ imaju materijalno značajan efekat na finansijske izveštaje,
- izvršene radnje u zakonodavstvu u kojem posluje pravno lice određene su kao krivično delo.

Imajući u vidu navedene kriterijume, od punog izražaja ponovo dolazi definicija prema kojoj radnju u finansijskim izveštajima čini svaka radnja izvršena od strane službenog ili odgovornog lica, koja je u zakonu propisana kao krivično delo i koja u svom načinu izvršenja.

2.6. Standardi revizije

Državna revizorska institucija obavlja revizionu nadležnost u skladu sa opšteprihvaćenim načelima i pravilima revizije i u skladu sa odabranim međunarodno prihvaćenim standardima revizije. Institucija je ovlašćena da prevodi odabrane međunarodno prihvaćene standarde revizije i drugu stručnu regulativu i da ih objavljuje u "Službenom glasniku Republike Srbije".

Kao punopravna članica Međunarodne organizacije vrhovnih revizorskih institucija (INTOSAI), Državna revizorska institucija se opredelila da prihvati INTOSAI okvir profesionalnih standarda i smernica relevantnih za potrebe njenih članica.

U skladu sa Strateškim planom za period od 2005. do 2010. godine, INTOSAI je izneo ambiciju da se postara da obezbedi ažuriran okvir profesionalnih standarda relevantan za svoje članice. Stoga je Komitet za profesionalne standarde INTOSAI odlučio da poveže sve postojeće i nove INTOSAI standarde i smernice u jedan opšti okvir pod nazivom Međunarodni standardi vrhovnih revizorskih institucija (ISSAI). Svi standardi i smernice su dostupni na veb sajtu www.issai.org i numerisani su u skladu sa setom klasifikacionih principa. Pošto su VRI nacionalni organi, odgovornost svake VRI je da donese odluku o implementaciji ISSAI na osnovu zakonskih ovlašćenja.

Okvir poštuje sledeće principe:

Okvir čine sva dokumenta usvojena od strane Kongresa INTOSAI u cilju usmeravanja profesionalnih standarda koje koriste VRI. Dokumenta se izlistavaju pomoću sistematičnog numeričkog sistema.

Naziv Međunarodni standardi vrhovnih revizorskih institucija (ISSAI) se koristi kao zajednički naziv za korpus dokumenata koji se tiču odgovornosti VRI. Svaki dokument tako dobija jedan ISSAI broj.

Naziv INTOSAI uputstvo za dobro upravljanje (INTOSAI GOV) se koristi za dokumenta koja objavi INTOSAI, a koja se tiču uputstava za administrativne organe, na primer, o internoj kontroli i računovodstvu. Takva dokumenta dobijaju četvorocifreni INTOSAI-GOV broj.

Okvir treba da istakne hijerarhijski odnos između dokumenata. Broj cifara u ISSAI broju naznačava nivo dokumenta u hijerarhiji.

Hijerarhija dokumenata INTOSAI

Dokumenta INTOSAI formiraju hijerarhijski sistem od četiri nivoa:

Nivo 1: Limska deklaracija.

Nivo 2: INTOSAI Etički kodeks.

Nivo 3: INTOSAI Standardi revizije koji sadrže osnovne pretpostavke i principe za obavljanje rada na reviziji.

Nivo 4: INTOSAI Smernice za implementaciju koje sadrže specifičnija uputstva o različitim temama.

U novom ISSAI okviru, četiri nivoa će se razvijati duž sledećih principa:

Nivo 1: Osnovni principi. Ovaj nivo sadrži osnovne principe INTOSAI. Oni se mogu naći u Limskoj deklaraciji usvojenoj na IX Kongresu INTOSAI u Limi.

Nivo 2: Preduslovi za funkcionisanje vrhovnih revizorskih institucija. Bazirana na osnovnim principima, dokumenta na ovom nivou se dalje razvijaju ka osnovnim preduslovima za ispravno funkcionisanje i profesionalno ponašanje VRI. Ova dokumenta sadrže opšte navode i principe i ne treba da se menjaju veoma često. Meksička deklaracija o nezavisnosti je usvojena na XIX Kongresu INTOSAI u Meksiku 2007. godine. Principi transparentnosti i odgovornosti su usvojeni na XX Kongresu INTOSAI u Johaneshurgu 2010. godine. Postojeći Etički kodeks i buduća dokumenta o kvalitetu revizije se takođe nalaze na ovom nivou.

Nivo 3: Fundamentalni principi revizije. Dokumenta na ovom nivou se baziraju na nivou 1 i 2 i sadrže fundamentalne principe za vršenje revizije javnih entiteta. Dok će se institucionalna pitanja regulisati dokumentima na nivou 2, dokumenta na nivou 3 se tiču pitanja koja se odnose na proces vršenja revizije. Trenutno Fundamentalne principe revizije čine INTOSAI Standardi revizije, koji sadrže sledeća poglavlja:

Osnovni principi državne revizije sadrže pretpostavke/opšte principe revizije.

Opšti standardi državne revizije sadrže zahteve u pogledu kvalifikacije, nezavisnosti, sukoba interesa, kompetentnosti i dužne pažnje, itd.

Standardi rada državne revizije na terenu sadrže detaljnija uputstva o, na primer, planiranju, dokazima, analizi finansijskih izveštaja, internoj kontroli.

Standardi izveštavanja državne revizije sadrže izveštavanje o finansijskoj reviziji (revizorsko mišljenje), napomene i izveštavanje o reviziji regularnosti i reviziji učinka.

Da bi se istakla važnost ovih standarda i omogućila fleksibilnost u budućem razvoju, svakom od 4 poglavlja je dat sopstveni ISSAI broj, a stavke u okviru poglavlja su numerisane u skladu sa tim.

Nivo 4: Smernice za reviziju: Dokumenta na ovom nivou prevode fundamentalne principe revizije u specifičnije, detaljnije i operativnije smernice koje se mogu svakodnevno koristiti u revizijskim zadacima.

Nivo 4 obuhvata smernice za implementaciju za finansijsku reviziju, reviziju učinka i reviziju usklađenosti.

Nivo 4 sadrži i smernice i dodatni materijal o specifičnim temama, na primer, reviziji privatizacije, javnog duga, pitanjima zaštite životne sredine i međunarodnih institucija.

3.FORENZIČKO RAČUNOVODSTVO I REVIZIJA

Reč forenzičko računovodstvo potiče od latinskog prideva *forensis* - što znači forum ili onaj je na trgu¹. U starom rimu forum ili trg predstavljao je mesto obavljanja raznovrsnih trgovačkih i državnih poslova, pa i mesto suđenja. Osoba koja bi bila optužena za neku kriminalnu radnju morala je da se pojavi pred grupom pojednaca u forumu i da, zajedno sa osobom koja je optužuje, odgovori na pitanja u vezi optužbe. Nakon izvršenja argumenta učesnika u sporu, strana koja bi imala bolje argumente i više govorničkog dara dobijala bi slučaj. U drvenim vremenima kriminalističke istrage i suđenja ne retko su se isključivo oslanjala na iznuđena priznanja optuženih i izjave svedoka, ali je vremenom, sa razvojem nauke, takav način donošenja presuda sve više zamenjivan onima koje su izricane na osnovu tragova i dokaza prikupljenih i tumačenih pomoću naučnih dostignuća. Prvi pisani opis korišćenja i naučnih saznanja u sudske svrhe, i to iz oblasti medicine, pripisuje se knjizi „Hsi Duan Yu“ (Spiranje krivica).² Knjigu je 1248. godine napisao Song Ci (1186-1249) koji je živeo u vreme vladavine kineske dinastije Song, i u nekoliko navrata radio kao vrhovni sudija krivičnog suda u jednoj od kineskih provincija toga doba. Glavni sadržaj knjige jeste, fenomeni obdukcije, različite vrste smrti izazvane na različite načine.³ Vremenom su se sve više u svetu, u sudskim postupcima, počela primenjivati saznanja i iz drugih naučnih oblasti, tako da je danas forenzika postala interdisciplinarno područje korišćenja različitih naučnih dostignuća i saznanja, s ciljem pomoći u donošenju objektivnih, argumentovanih i na činjenicama zasnovanih sudskih presuda.

3.1. FORENZIČKO RAČUNOVODSTVO

¹ Boškoviš, Milo: *Kriminalološki leksikon*, Matica Srpska, Univerzitet u Novom Sadu, 1999

² Engl: „Washing Away of Wrongs“

³ Videti: Sung Tz, u: *The Washing Away of Wrongs*, Forensic Medicine in Thirteenth- Century China, Introduced and translated by Brian E. McKnight, Published by U of M Center for Chinese Studies. Distributed worldwide by the University of Michigan Press, 1981,

Grupa autora časopisa „U.S. News and World Report“ su 1996. godine među 20 najtraženijih poslova budućnosti ubrojali i forenzičko, tj. istražno računovodstvo,⁴ opisavši forenzičke računovođe kao „pse tragače koji u finansijskim izveštajima korporacija njuškaju kriminalne radnje.“⁵ Sa druge strane, domaći nedeljni magazin „Still Kurir“, u broju 142, od dana 12.09.2009. godine, u tekstu pod naslovom „Poslovi kojih nije bilo“, ukazuje na deset novih područja obrazovanja u svetu na koje treba obratiti pažnju, a koja gotovo da nisu ni postojala pre deset godina. Pomenuti nedeljnik opisuje forenzičke računovođe transakcije i koji, pored računovodstvenih, poseduju i široka znanja o poslovanju, a forenzičko računovodstvo sredstava u profesiju koja će se u svetu sve više tražiti.⁶ Šta je forenzičko računovodstvo, koje su mu karakteristične i primena, samo su neka od brojnih pitanja koja se postavljaju pred savremenu teoriju teoriju računovodstva i revizije, i na koje je nužno dati odgovor, kako bi se na pravilan način definisala i forenzička revizija kao jedna njegova podvrsta. Poput drugih naučnih disciplina, i računovodstvo i revizija svojim savremeni naučnim i praktičnim saznanjima i dostignućima daju svoj forenzički doprinos koji se ispoljava u vidu forenzičkog računovodstva.

3.1.1 Pojam i karakteristike forenzičkog računovodstva

Iako su sredinom devedesetih godina prošlog veka pojedini autori, poput W.T. Thornhill, isticali da je forenzičko računovodstvo relativno nova disciplina i da zato još nema formalnu definiciju koja bi bila prihvaćena kao standard,⁷ ipak je određen broj teoretičara u kasnijem periodu uložilo napor u pravcu njegovog jasnijeg određenja. Jack G. Bologna i Robert J. Lindquist smatraju da forenzičko računovodstvo predstavlja „opšti izraz upotrebljen da opiše bilo koju finansijsku istragu koja može rezultovati sudskim postupkom.“⁸ Navedeni autori takođe napominju i da se ova disciplina suštinski bavi „odnosima i primenom finansijskih činjenica u rešavanju sudskih postupaka i sporova.“⁹ Postoje stavovi koje zastupaju štu tezu da forenzičko računovodstvo predstavlja „primenu revizorskih veština na okolnosti koje imaju sudske posledice.“¹⁰ Kao nesporna činjenica koja ukazuje da se forenzičko računovodstvo dovodi u vezu sa bilo kojom finansijskom analizom iskorišćenom za sudske postupke, jeste i definicija data od strane AICPA koja ovu novu disciplinu određuje kao „primenu računovodstvenih principa, teorija i disciplina na činjenice ili pretpostavke u pitanjima sudskih sporova i obuhvata svaku

⁴ Beddingfield, Katherine., Hawkins, Dana., Ito, Timoti., Lenzi, Tracz., Loftus, Margaret., „20 Hot Job Tracks When Baby Boomers Retire“, U.S. News & World Report, 20. October, 2006

⁵ Prema: Buckhoff, Tomas: *Forensic Audit vs. Financial Statement Audits*, cit. 2005.

⁶ Prelević, Milica: „Poslovi kojih nije bilo“, „Still Kurir“, broj 142, Beograd, 12.09.2009. god

⁷ Videti: Thornhill, W.T: *Forensic Accounting: How to investigate Financial Fraud*, Irwin Professional Publishing, New York: 1995

⁸ Bolonga, G. Jack., Lindquist, J. Robert t: *Fraud Auditing and Forensic Accounting: New Tools and Techniques* page 47

⁹ Bolonga, G. Jack., Lindquist, J. Robert t: *Fraud Auditing and Forensic Accounting: New Tools and Techniques* page 42

¹⁰ *Forensic Auditing*,. N. Chatterji SAI - India

¹¹ Buckhoff, Tomas: *Forensic Audit vs Financial Statment Audits*, cit. 2005.

granu računovodstvenog znanja.“¹¹ Imajući u vidu sva navedena stanovišta i očigledno preovlađuje stavove u forenzičkom računovodstvu kao pojmu koji porazumeva primenu računovodstvenih znanja u širem smislu te reči, foreničko računovodstvo se može odrediti kao primena svih računovodstvenih, revizorskih i drugih finansijskih veština i znanja u razjašnjanju odnosa, činjenica i ekonomskih transakcija koje mogu biti ili su već predmet sudskog postupka.

3.1.2. Delokrug rada i vrste forenzičkog računovodstva

Iz navedenih definicija nesumnjivo je da forenzičko računovodstvo podrazumeva obavljanje širokog kruga poslova. Član američkog instituta ovlašćenih javnih računovođa, i profesor na Notre Dame i Oregon State Univerziteta, Dahili Gray¹² ukazuje da forenzičke računovođe „pružaju usluge u parničnim postupcima u vezi različitih situacija uključujući i poslovne nabavke, vrednovanje imovine u brakorazvodnim parnicama, i odštentnim zahtevima, izgubljene dobiti usled pronevera i dugih zakonitih radnji, poreske utaje i tehnika pranja novca.“¹³ Wikipedija internet enciklopedija između ostalog navodi i da su forenzičke računovođe „često angažovane u bračnom i porodičnom pravu u cilju analiziranja životnog stila a u svrhu vrednovanja tužbenih zahteva supružnika u brakorazvodnim parnicama i određivanju ravnomerne raspodele prihoda supružnika zarad obračuna odgovarajuće alimentacije.“¹⁴ Pomenuta enciklopedija takođe ukazuje da „angažovanje forenzičkih računovođa u vezi krivičnih pitanja obično nastaju kao posledica kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima.“¹⁵ Uopšteno gledano, iako se izraz „forenzičko računovodstvo“ obično pogrešno upotrebljava da opiše primenu računovodstvenih, revizorskih i finansijskih veština u otkrivanju isključivo kriminalnih radnji, ovaj pojam podrazumeva mnogo širi kontekst.¹⁶ U tom smislu bilo je nužno izvršiti određenu podelu ove discipline shodno delokrugu poslova koje ona može obavljati. Većina teoretičara i praktičara forenzičkog računovodstva u svetu poput Larry Crumbley-ja profesora na Pennsylvania State University i University of Florida¹⁷ i Alan Zysman-a¹⁸, forenzičkog i člana uređivačkog odbora časopisa Journal of Forensic Accounting, ističu da forenzičko računovodstvo obuhvata dva široka područja i to istražno računovodstvo i sudsku podršku

3.1.2.1. Istražno računovodstvo

Usluge istražnog računovodstva pružaju se uglavnom u okolnostima kada se sumnja ili naslućuje mogućnost pojave kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima, ili kada se žele proveriti preventivnog karaktera u poslovanju klijenta. Kod ove vrste angažovanja saznanja i eventualni dokazi o nezakonitostima tek treba da se prikupe i dostave klijentu i, ako to nalažu, pravosudnim organima, a zarad otpočinjanja sudskog postupka. U okviru forenzičkog

¹² Opširnije od autoru videti na: Dahil Gray, CPA, CMA

<http://www.linkedin.com/pub/dahli-gray/17/420/589>

¹³ Gray, Dahli : *Forenzik accounting and auditing Compared and contrasted to tradicional accounting and auditin* , American Jornal of Buisness education-fourth quater 2008, page 116

¹⁴ Forensic accounting, From Wikipedia, free encyclopedia

http://en.wikipedia.org/wiki/Forensic_accounting

¹⁵ Forensic accounting, From Wikipedia, free encyclopedia

http://en.wikipedia.org/wiki/Forensic_accounting

¹⁶ Videti: Alan Zysman : “ Forensic Accounting Demystified”

<http://www.forensicaccounting.com/>

¹⁷ Profesor Crumbley je napisao više od 300 stručnih članaka i autor preko 45 knjiga. Član je američkog udruženja računovođa, Američkog instituta ovašćenih javnih računovođa, a od 1999. godine je glavni urednik časopisa *Journal of Forensic Accaunting: Auditing, Fraud & Risk*

¹⁸ Videti: Alan Zysman: “Forensic Accounting Demzstified”

<http://www.forensicaccounting.com/>

računovodstva usluge istražnog računovodstva mogu se pojaviti u vidu finansijsko-kriminalističkih ispitivanja i nezavisne forenzičke revizije finansijskih izvešta

3.1.2.1.1. Finansijsko-kriminalistička ispitivanja

Porast slučajeva nedozvoljenih radnji i transakcija u finansijskim izveštajima dovela je do nastanka i razvoja mnogobrojnih agencija, kao i specijalizovanih organizacija koje su svoju delatnost usmerile isključivo na otkrivanje kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima. Njihova pojava je u velikoj meri vezana za područje SAD-a i Evropske unije i one po pravilu ne pripadaju revizorskim kućama niti su organizacioni delovi državnih kontrolnih organa. Njihova aktivnost se na anglosaksonskom govornom području obično naziva Fraud auditing ili Fraud Examination i jednostavno predstavlja „posebnu disciplinu u okviru forenzičkog računovodstva koja istražuje kriminalne radnje u finansijskim izveštajima.“¹⁹ U SAD-u, sa donošenjem brojnih federalnih zakona,²⁰ ovaj tip finansijsko-kriminalističkih ispitivanja je tokom dvadesetog veka stekao priznanje i kao posebna delatnost. Finansijsko-kriminalistička ispitivanja podrazumevaju proaktivni pristup i metodologiju usmerenu na uočavanje i prepoznavanje kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima, što je njena osnovna svrha. Finansijsko-kriminalistički eksperti koji su angažovani u ovoj delatnosti obično potiču iz državnih kontrolnih i istraživačkih agencija, kriminalističkih službi i računovodstveno-revizorskih kuća i zajedno predstavljaju timove sa interdisciplinarnim znanjima i iskustvima koji koriste u otkrivanju i dokumentovanju kriminalnih radnji. Usluge finansijsko-kriminalističkih ispitivanja najčešće koriste velike korporacije koje u suštini ovu disciplinu posmatraju kao oblik angažovanja privatnih detektivskih agencija koje ne istražuju klasičan, već finansijski kriminal. U svetu je primetan porast brojnih udruženja koje se bave teorijom i praksom finansijske kriminalističke revizije, ali je među njima najznačajnija i u svetskim okvirima najpriznatija Asocijacija ovlašćenih ispitivača kriminalnih radnji (The Association of Certified Fraud Examiners), osnovana 1988. godine, sa sedištem u gradu Ostinu u SAD-u, koja prema poslednjim podacima ima 36000 članova u 125 zemalja sveta, čija je isključiva misija borba protiv kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima.²¹ Ova asocijacija sprovodi obuku za finansijsko-kriminalistička ispitivanja, nakon čega polaznici sprovedenih specijalističkih kurseva dobijaju sertifikate o položenom stručnom ispitu za zvanje ovlašćenog ispitivača kriminalnih radnji (Certified Fraud Examiner-CFE)

3.1.2.1.2 Forenzička revizija

Nezavisna forenzička revizija finansijskih izveštaja je nova specijalizovana usluga u okviru nezavisne revizije finansijskih izveštaja. Prema profesoru Thomas Buckhoffu forenzička

¹⁹ Bolonga, G. Jack., Lindquist, J. Robert t: Fraud Auditing and Forensic Accounting: New Tools and Techniques page 47

²⁰ Labor-Management Reporting and Disclosure Act, the Welfare-Pension Fund Act, Employee Retirement Income Security (ERISA) i drugi zakoni

²¹ Opširnije videti: Association of certified fraud examiners <http://www.acfe.com>

revizija „pordazumeva ugovaranje posebnog angažovanja sa revizorskim kućama i zahteva rad revizora sa posebnom obukom i iskustvom u sprečavanju i otkrivanju kriminalnih radnji.“²² U tom smislu, i u kontekstu uloge nezavisne revizije u sprečavanju i otkrivanju kriminalnih radnji, potrebno je posebno razmotriti i istražiti pojam, karakteristike i ciljeve, kao i načine izveštavanja forenzičke revizije.

3.1.2.2. Sudska podrška

Prema Alan Zysmanu, sudsku podršku čini pomoć računovodstvene prirode u pitanjima koja uključuju sadašnje ili očekivane sudske postupke. Prema ovom autoru sudska podrška se prevashodno bavi pitanjima u vezi obračuna ekonomskih šteta nastalih recimo usled kršenja ugovorenih obaveza u poslovanju.²³ Sa druge strane, ACIPA definiše usluge sudske podrške kao „bilo koju profesionalnu podršku koja se pruža advokatima u sudskim procesima od strane osoba koja po profesiji nisu advokati.“²⁴ Pojedini autori usluge u sudskom postupku posmatraju i kao „činjenično predstavljanje ekonomskih pitanja u vezi sudskih postupaka, koje kao takvo može pomoći i u rešavanju tih sporova.“²⁵ Imajući u vidu gornje stavove, sudska podrška forenzičkog računovodstva se može definisati kao bilo koji oblik profesionalnih usluga koje se pružaju advokatima i stranama u tekućim ili očekivanim sudskim postupcima od osoba koji nisu advokati, ali poseduje znanje računovodstva i revizije i koje mogu pomoći u rešavanju sudskih sporova. Usluge sudske podrške mogu se klasifikovati u tri oblasti i to, konsultantske usluge, usluge finansijskog veštačenja i ostale usluge.²⁶

3.1.2.2.1 Konsultantske usluge

Forenzički računovođa, u okviru konsultantskih usluga, pruža savete u vezi sa računovodstveno-finansijski, pitanjima i činjenicama, koje su važne za sudski postupak. Konsultant se ne pojavljuje, niti svedoči kao sudski postupak. Konsultant se ne pojavljuje, niti svedoči kao sudski veštak u postupku već, koristeći svoja računovodstvena i revizorska znanja i veštine, na razne načine pomaže advokatima ili jednoj od strana u postupku pred sudom. Forenzički računovođa može meriti ekonomske štete ili gubitke usled, recimo kršenja ili raskida ugovora, zatim upravljati, sortirati, indeksirati i sažimati veliki broj računovodstvenih podataka, kako bi isti oni razumljivi i upotrebljivi u sudskom predmetu.

3.1.2.2.2. Usluge finansijskog veštačenja

²² Videti: Buckhoff, Thomas: *Forensic Auditing vs Financial Statement Audits*.

²³ Videti: Alan Zysman: „Forensic Accounting Demystified“ <http://www.forensicaccounting.com/>

²⁴ Prema: Larry Crumbly *Forensic Accountants appearing in the literature.*, 1990.

²⁵ Videti: Owojori, A.A, T.O Asaolu: „The Role of Forensic Accounting in Solving the Vexed Problem of Corporate World“, *European Journal of Scientific Research* 2009, page 184

²⁶ Videti: Fenton JR, Edmund: *Wading into litigation support*, *Journal of Accountancy*, August 2007

U već otpočetim sudskim postupcima, u okviru radnji dokazivanja, sud može zatražiti i sprovođenje radnji veštačenja „kada je za utvrđivanje ili ocenu neke važne činjenice potrebno pribaviti nalaz i mišljenje od lica koje raspolaže potrebnim znanjem.“²⁷ Veštačenje obavlja sudski veštak, u suštini „svedok suda koji može pružiti mišljenja u vezi određenog pitanja, zasnovanog na jedinstvenom iskustvu, obrazovanju ili obuci.“²⁸ Sudski veštak „mora svedočiti sa pozicije neutralnosti, jer njegova uloga nije da na sud utiče putem emocija već činjenica.“²⁹ Iskusan forenzički računovođa, raspolaže zadovoljavajućim stepenom znanja i veština iz računovodstva, revizije i drugih oblasti finansija može se u skladu sa propisima domicilnog zakonodavstva registrovati kao sudski veštak finansijske struke i kao takav, samostalno ili u okviru određene stručne ustanove, na zahtev suda, po određenom sudskom predmetu dostaviti svoj nalaz ili mišljenje.

3.1.2.2.3. Ostale usluge

Forenzički računovođa u okviru ostalih usluga sudske podrške ne postupa niti kao klasičan konsultant, niti kao sudski veštak, već se može pojaviti kao medijator jedne strane u sudskom postupku, od suda imenovan ekspert za svedočenja i sl.

Potrebno je napomeniti da za razliku od istraživačkog računovodstva, sudska podrška, kao područije forenzičkog računovodstva, nije ograničena u sudskim postupcima samo na kriminalne radnje, tj. na krivične postupke.

3.2. Krivičnopravni aspekt kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima

Imajući u vidu činjenicu da kriminalne radnje u finansijskim izveštajima, kao i druge kriminalne aktivnosti imaju svoj složen krivično pravni aspekt, smisao i karakteristike, revizorska teorija i praksa treba da obrati pažnju na:

- propisanost u zakonu kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima,
- krivično-pravni položaj i status počinilaca,
- revizorske kriterijume kriminalnih radnji.

3.2.1. Propisanost kriminalnih radnji u zakonu

Kao što je navedeno, postoji problem u pokušajima jedinstvenog definisanja kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima zbog raznolikosti određivanja neke radnje kao kriminalne ili društveno prihvatljive u različitim nacionalnim krivičnim zakonodavstvima. Propisanost u zakonu je elemenat u opštem pojmu krivičnog dela koji veoma veliki broj ljudskih postupaka, koji bi možda mogli biti radnje krivičnog dela, svodi se na jedan relativno ograničen krug. To znači da jedna država može određenu ljudsku radnju u svom krivičnom zakonodavstvu i drugim aktima da odredi kao kriminalnu, dok za drugu takve radnje

predstavljaju društveno prihvatljivu pojavu. Revizor tokom svog angažovanja na reviziji finansijskih izveštaja može naići na pojavu nekoliko glavnih kategorija i oblika kriminalnih radnji, sa više desetina tehnika ili, kriminološkim rečnikom kazano, načina njihovog izvršenja. Takođe se mora istaći da je i tako predstavljena tipologija samo osnova ogromnog broja drugih brojnih mogućih tehnika koje su shodno promeni poslovnog okruženja, podložne stalnim promenama, preplitanjima i menjanjima svojih poslovnih oblika. U mnoštvu mogućih načina izvršenja moguće je da će revizor možda imati nekih nedoumica da li neke od tih radnji treba da budu predmet njegovog razmatranja. U tom smislu, poželjno je da revizor ima saznanja o odredbama krivičnog zakonodavstva zemlje u kojoj obavlja reviziju finansijskih izveštaja, pre svega u delu koji se odnosi na krivična dela iz oblasti tzv. „privrednog kriminala“. Ne zalazeći u uporednu analizu krivičnih zakonodavstva drugih zemalja, sa stanovišta revizije finansijskih izveštaja, postoji određen broj krivičnih dela iz Krivičnog zakonika Srbije koja sankcionišu radnje koje mogu imati materijalno značajne uticaje na finansijske izveštaje pravih lica. Među njima se posebno ističu:¹

- zloupotreba službenog položaja,
- zloupotreba ovlašćenja u privredi,
- falsifikovanje službene isprave,
- pronevera
- prevara u službi
- primanje mita
- davanje mita
- prouzrokovanje lažnog stečaja,
- prouzrokovanje stečaja,
- pranje novca.

3.2.1.1. Zloupotreba službenog položaja

Članom 359. Krivičnog zakona Republike Srbije predviđene su zatvorske kazne za službeno ili odgovorno lice u preduzeću, ustavovi ili drugom subjektu koje, iskorišćavanjem svog službenog položaja ili ovlašćenja, prekoračenjem granice svog službenog ovlašćenja ili nevršenjem svoje službene dužnosti, pribavi sebi ili drugome kakvu korist, drugome nanese štetu ili teže povredi prava drugog. Visina zaprećene zatvorske kazne kod ovog krivičnog dela zavisi od visine protivpravne imovinske koristi i one se može kretati od 6 meseci do 12 godina.

3.2.1.2. Zloupotreba ovlašćenja u privredi

¹ Videti: Krivični zakonik Republike Srbije, Službeni Glasnik: 85/05

Članom 238. Krivičnog zakonika Republike Srbije, predviđene su zatvorske kazne od minimalno 3 meseca do maksimalno 8 godina, za odgovorno lice u preduzeću ili drugom subjektu privrednog poslovanja koje ima svojstvo pravnog lica ili preduzetnika, a koje u nameri pravljenja protivpravne imovinske koristi zapravo lice u kojem je zaposleno, za drugo pravno lice ili drugi subjekt privrednog poslovanja koji ima svojstvo pravnog lica:

- 1) stvara ili drži nedozvoljene novčane, robne ili druge vrednosne fondove u zemlji ili inostranstvu ili protivpravno onemogućava ostvarivanje vlasničkih prava akcionara;
- 2) sastavljanjem isprave neistinite sadržine, lažnim bilansima, procenama ili investiranjem odnosno lažnim prikazivanjem ili prikrivanjem činjenica, neistinito prikazuje stanje ili kretanje sredstava ili rezultate poslovanja, pa na taj način dovede u zabludu organe upravljanja u preduzeću ili drugom pravnom licu prilikom donošenja odluka o poslovima upravljanja ili preduzeće ili drugo pravno lice stavi u povoljniji položaj prilikom dobijanja sredstava ili drugih pogodnosti kojim se ne bi priznale prema postojećim propisima;
- 3) sredstva kojima raspolaže koristi protivno njihovoj nameni;
- 4) na drugi način grubo povredi ovlašćenja u pogledu upravljanja, raspolaganja i korišćenja imovinom
- 5) protivno volji akcionara ne potpisuje prospect za trgovanje akcijama na berzi, a davanjem lažnih podataka dovodi u zabludu kupce akcija o stanju kapitala pravnog lica.

3.2.1.3. Falsifikovanje službene isprave

Službeno lice, ili odgovorno lice u preduzeću, ustanovi ili drugom subjektu, koje u službenu ispravu, knjigu ili spis unese neistinite podatke ili ne unese važan podatak ili svojim potpisom, odnosno službenim pečatom overi službenu ispravu, knjigu ili spis sa neistinitom sadržinom, ili koje svojim potpisom, odnosno službenim pečatom, omogućiti pravljenje službene isprave, knjige ili spisa sa neistinitom sadržinom, na osnovu člana 357. Krivičnog zakonika, kazniće se zatvorom od 3 meseca do 5 godina. Ovim članom se takođe sankcioniše ili službeno ili odgovorno lice koje neistinu službenu ispravu, knjigu ili spis, upotrebi u službi kao da su istiniti ili koje službenu ispravu, knjigu ili spis, uništi, prikrije, u većoj meri ošteti ili na drugi način učini neupotrebljivim.

3.2.1.4. Pronevera

Članom 364. Krivičnog zakonika zatvorskim kaznama od minimalno 6 meseci do maksimalno 12 godina, kazniće se lice koje u nameri da sebi ili drugom licu pribavi protivpravnu

imovinsku korist prisvoji novac, hartije od vrednosti ili druge pokretne stvari koje su mu poverene u službi ili na radu u državnom ogranu, preduzeću, ustanovi ili drugom subjektu ili radnji.

3.2.1.5. Prevara u službi

Zatvorskom kaznom od minimalno 6 meseci do maksimalno 12 godina, a u zavisnosti od visine pribavljanja protivpravne imovinske koristi, kazniće se svako službeno ili odgovorno lice koje u vršenju službe, a u nameri da sebi ili drugom pribavi protivpravnu imovisku korist, podnošenje lažnih obračuna ili na drugi način dovede u zabludu ovlašćenje lice da izvrši nezakonitu isplatu.

3.2.1.6. Primanje mita

Na osnovu člana 367. Kriminalnog zakona Republike Srbije, kaznom zatvora od minimalno 2 godine do maksimalno 12 godina zatvora kazniće se službeno lice ili odgovorno lice u preduzeću, ustanovi ili drugom subjektu koje zahteva ili primi poklon ili druge koristi, za sebe ili drugog, da u okviru svog službenog ovlašćenja izvrši službenu radnju koju ne bi smelo izvršiti, ili da ne izvrši službenu radnju koju bi moralo izvršiti.

3.2.1.7. Davanje mita

Članom 368. Krivičnog zakona takođe je propisano da će se kaznom zatvora od minimalno 6 meseci do maksimalno 5 godina kazniti osoba koja službenom licu ili odgovornom licu u preduzeću, ustanovi ili drugom subjektu, učini, ponudi ili obeća poklon ili drugu korist da u okviru svog službenog ovlašćenja izvrši službenu radnju koju bi moralo da izvrši, ili ko poseduje pri ovakvom podmićivanju službeno ili odgovornog lica.

3.2.1.8. Prouzrokaovanje lažnog stečaja

Odgovorno lice u preduzeću ili drugom subjektu privrednog poslovanja koje ima svojstvo pravnog lica ili preduzetnik, koji u nameri da taj subjekt izbegne plaćanje obaveza prouzrokuje stečaj tog subjekta prividnim ili stvarnim umanjenjem njegove imovine, na taj način što:

- 1) celu ili deo imovine subjekta privrednog poslovanja prikrije, prividno proda, proda ispod tržišne vrednosti ili besplatno ustupi;
- 2) zaključi fiktivne ugovore o dugu ili prizna nepostojeća potraživanja;
- 3) poslovne knjige koje je subjekt privrednog poslovanja obavezan da vodi po zakonu, prikrije, uništi ili tako preinači da se iz njih ne mogu sagledati poslovni rezultati ili stanje sredstava ili obaveza ili ovo stanje sačinjavanjem lažnih isprava ili na drugi način prikaže takvi da se na osnovu njega može otvoriti stečaj, na osnovu člana 236. Krivičnog zakonika, kazniće se kaznom zatvora minimalno 6 do maksimalno 10 godina u zavisnosti od težine posledica koje su nastupile prema poveriocima.

3.2.1.9. Prouzrokovanje stečaja

Odgovorno lice u preduzeću ili drugom subjektu privrednog poslovanja koje ima svojstvo pravnog lica, koje neracionalnim trošenjem sredstava ili njihovim otuđenjem u bescenje, prekomernim zaduživanjem, preuzimanjem nesrazmernih obaveza, lakomislenim zaključivanjem ugovora sa licima nesposobnim za plaćanje, propuštanjem blagovremenog ostvarivanja potraživanja, uništenjem ili prikrivanje imovine ili drugim radnjama koje nisu u skladu sa svesnim poslovanjem, prouzrokuje stečaj i time drugog oštetiti, na osnovu člana 235. Krivičnog zakona može biti kažnjeno zatvorskom kaznom od 6 meseci do 5 godina.

3.2.1.10. Pranje novca

Ovim zakonom propisuju se radnje i mere koje se preduzimaju radi sprečavanja i otkrivanja pranja novca i finansiranja terorizma. Ovim zakonom uređuje se nadležnost Uprave za sprečavanje pranja novca (u daljem tekstu: Uprava) i nadležnost drugih organa za sprovođenje odredaba ovog zakona.

Na osnovu člana 231. Krivičnog zakona Republike Srbije⁴⁸ zatvorskom kaznom od minimalno 6 meseci do maksimalno 10 godina, kazniće se lice koje izvrši konverziju ili prenos imovine, sa znanjem da ta imovina potiče od krivičnog dela, u nameri da se prikrije ili lažno prikaže nezakonito poreklo imovine, ili prikrije, ili lažno prikažu činjenice o imovini sa znanjem da ta imovina potiče od krivičnog dela, ili stekne, drži ili koristi imovinu sa znanjem, u trenutku prijema, da ta imovina potiče od krivičnog dela. Sa stanovišta revizije finansijskih izveštaja, od posebnog je značaja činjenica da će se i odgovorno lice, u pravnom licu, kazniti za pranje novca ukoliko je znalo, odnosno moglo i bilo dužno da zna da novac ili imovina predstavljaju prihod ostvaren krivičnim delom.

Bez obzira na značaj propisanosti određene radnje kao krivičnog dela, revizor nije u obavezi da bude stručan u pravnoj kvalifikaciji određenih tehnika kriminalnih radnji. To je odgovornost i obaveza državnog tužioca koji rukovodi mogućim pretkrivičnim postupkom.⁴⁹ Revizor ima obavezu u skladu sa konceptom, dužne profesionalne pažnje, jača svoju kompetenciju u pogledu prepoznavanja kriminalnih radnji, kao i odgovornost prema njima.

3.2.1.10.1. Pranje novca i finansiranje terorizma⁵⁰

Finansiranjem terorizma, u smislu ovog zakona, smatra se obezbeđivanje ili prikupljanje imovine ili pokušaj njenog obezbeđivanja ili prikupljanja, u nameri da se koristi ili sa znanjem da može biti korišćena, u celosti ili delimično:

- 1) za izvršenje terorističkog akta;
- 2) od strane terorista;
- 3) od strane terorističkih organizacija.

Pod finansiranjem terorizma smatra se i podstrekavanje i pomaganje u obezbeđivanju i prikupljanju imovine, bez obzira da li je teroristički akt izvršen i da li je imovina korišćena za izvršenje terorističkog akta.

Terorističkim aktom, u smislu ovog zakona, smatra se delo utvrđeno sporazumima navedenim u aneksu uz Međunarodnu konvenciju o suzbijanju finansiranja terorizma, kao i bilo koje drugo delo čiji je cilj da izazove smrt ili težu telesnu povredu civila ili bilo kog drugog lica koje ne učestvuje aktivno u neprijateljstvima u slučaju oružanog sukoba, kada je svrha takvog dela, po njegovoj prirodi ili spletu okolnosti povezanih sa tim delom, da zastraši stanovništvo, ili da primora neku vladu ili neku međunarodnu organizaciju da učini ili da se uzdrži od činjenja nekog dela.

Teroristom, u smislu ovog zakona, smatra se lice koje samo ili sa drugim licima sa umišljajem:

⁴⁸ Krivični zakonik član. 231

⁴⁹ Videti član 46 Zakonika o krivičnom postupku

⁵⁰ Preuzeto sa: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sprecavanju_pranja_novca_i_finsiranja_terorizma.html

- 1) pokuša ili učini teroristički akt na bilo koji način, neposredno ili posredno;
- 2) podstrekava i pomaže u izvršenju terorističkog akta;
- 3) raspolaže saznanjem o nameri grupe terorista da izvrši teroristički akt, doprinese izvršenju ili pomogne grupi nastavljajući vršenje terorističkog akta sa zajedničkom svrhom.

Terorističkom organizacijom, u smislu ovog zakona, smatra se grupa terorista koja:

- 1) pokuša ili učini teroristički akt na bilo koji način, neposredno ili posredno;
- 2) podstrekava i pomaže u izvršenju terorističkog akta;
- 3) raspolaže saznanjem o nameri grupe terorista da izvrši teroristički akt, doprinese izvršenju ili pomogne grupi nastavljajući vršenje terorističkog akta sa zajedničkom svrhom.

Pojedini pojmovi u ovom zakonu imaju sledeće značenje⁵¹:

- 1) Imovina jesu stvari, novac, prava, hartije od vrednosti i druge isprave u bilo kom obliku, kojima se može utvrditi pravo svojine i drugih prava.
- 2) Novac jeste gotov novac (domaći i strani), sredstva na računima (dinarska i devizna), kao i druga sredstva plaćanja.
- 3) Fizički prenosiva sredstva plaćanja jesu gotov novac, čekovi, menice i druga fizički prenosiva sredstva plaćanja, plativa na donosioca.
- 4) Stranka jeste fizičko lice, preduzetnik, pravno lice i lice građanskog prava koje vrši transakciju ili uspostavlja poslovni odnos sa obveznikom.
- 5) Transakcija jeste prijem, davanje, zamena, čuvanje, raspolaganje ili drugo postupanje sa imovinom kod obveznika.
- 6) Gotovinska transakcija jeste fizički prijem ili davanje stranci gotovog novca.
- 7) Lica koja vrše usluge prenosa novca jesu lica koja vrše te usluge prijemom gotovog novca, čekova ili drugih sredstava plaćanja na jednoj lokaciji i onda povezivanjem, obaveštenjem, prenosom ili korišćenjem mreže kojom se vrši prenos novca, odnosno vrednosti, isplatom odgovarajuće sume novca u gotovini ili drugom obliku primaocu na drugoj lokaciji bez obzira na to da li u pružanju tih usluga učestvuje jedan ili više posrednika do konačne isplate.
- 8) Lica građanskog prava jesu udruženja pojedinaca koja udružuju ili će udruživati novac ili drugu imovinu za određenu namenu.
- 9) Stvarni vlasnik stranke - fizičko lice koje ima u svojini ili kontroliše stranku.
- 10) Stvarni vlasnik privrednog društva, odnosno drugog pravnog lica jeste:
 - fizičko lice, koje je posredno ili neposredno imalac 25% ili više poslovnog udela, akcija, prava glasa ili drugih prava, na osnovu kojih učestvuje u upravljanju pravnim licem, odnosno učestvuje u kapitalu pravnog lica sa 25% ili više udela ili ima dominantan položaj u upravljanju imovinom pravnog lica;

⁵¹ Preuzeto sa: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sprecavanju_pranja_novca_i_finansiranja_terorizma.html

- fizičko lice, koje privrednom društvu posredno obezbedi ili obezbeđuje sredstva i po tom osnovu ima pravo da bitno utiče na donošenje odluka organa upravljanja privrednim društvom prilikom odlučivanja o finansiranju i poslovanju.

11) Stvarni vlasnik lica stranog prava, koje prima, upravlja ili raspodeljuje imovinu za određenu namenu jeste:

- fizičko lice, koje je posredni ili neposredni korisnik 25% ili više imovine koja je predmet upravljanja, pod uslovom da su budući korisnici određeni;

- fizičko lice ili grupa lica u čijem interesu je lice stranog prava osnovano ili posluje, pod uslovom da je to lice ili grupa lica određiva;

- fizičko lice koje posredno ili neposredno neograničeno upravlja sa 25% ili više imovine lica stranog prava.

12) Poslovni odnos jeste odnos između stranke i obveznika zasnovan na ugovoru u vezi sa vršenjem delatnosti obveznika, za koji se u trenutku uspostavljanja očekuje da će trajati.

13) Loro korespodentski odnos jeste odnos između domaće banke i strane banke ili druge slične institucije, koji nastaje otvaranjem računa strane banke ili druge slične institucije kod domaće banke u cilju vršenja poslova međunarodnog platnog prometa.

14) Nostro korespodentski odnos jeste odnos između domaće i strane banke, koji nastaje otvaranjem računa domaće banke kod strane banke u cilju vršenja poslova međunarodnog platnog prometa.

15) Kvazi banka jeste strana banka ili druga institucija koja se bavi istom delatnošću, koja je registrovana u državi u kojoj ne vrši svoju delatnost, i koja nije deo uređene finansijske grupe.

16) Lični dokument jeste važeća isprava sa fotografijom izdata od strane nadležnog državnog organa.

17) Službena isprava jeste isprava koju je u okviru svojih ovlašćenja izdalo službeno lice ili odgovorno lice, pri čemu se pod tim licima smatraju lica u smislu odredaba Krivičnog zakonika.

18) Informacija o aktivnostima stranke koja je fizičko lice jeste obaveštenje o ličnom, profesionalnom ili sličnom delovanju stranke (zaposlen, penzioner, student, nezaposlen itd), odnosno podatak o aktivnosti stranke (na sportskom, kulturno - umetničkom, naučno - istraživačkom, vaspitno - obrazovnom ili drugom području), koji predstavlja osnov za uspostavljanje poslovnog odnosa.

19) Informacija o aktivnostima stranke koja je preduzetnik ili pravno lice jeste obaveštenje o delatnosti stranke, poslovnim odnosima i poslovnim partnerima, poslovnim rezultatima i slična obaveštenja.

20) Of-šor (offshore) pravno lice jeste strano pravno lice koje ne obavlja ili ne sme da obavlja proizvodnu ili trgovinsku delatnost u državi u kojoj je registrovano.

21) Anonimno društvo jeste strano pravno lice sa nepoznatim vlasnicima ili upravljačima.

22) Strani funkcioner jeste fizičko lice koje obavlja ili je u poslednjoj godini obavljalo javnu funkciju u stranoj državi ili u međunarodnoj organizaciji, i to funkciju:

- šefa države i/ili vlade, člana vlade i njegovog zamenika odnosno pomoćnika;

- izabranog predstavnika zakonodavnog tela;

- sudije vrhovnog i ustavnog suda ili drugog sudskog organa na visokom nivou, protiv čije presude, osim u izuzetnim slučajevima, nije moguće koristiti redovni ili vanredni pravni lek;
- člana računskog suda, odnosno vrhovne revizorske institucije i saveta centralne banke;
- ambasadora, otpravnika poslova i visokog oficira oružanih snaga;
- člana upravnog i nadzornog organa pravnog lica koje je u većinskom vlasništvu države.

23) Član uže porodice stranog funkcionera jeste bračni ili vanbračni partner, roditelji, braća i sestre, deca i njihovi bračni ili vanbračni partneri (u daljem tekstu: strani funkcioner).

24) Uži saradnik stranog funkcionera jeste fizičko lice koje ostvaruje zajedničku dobit iz imovine ili uspostavljenog poslovnog odnosa ili ima bilo koje druge bliske poslovne odnose sa stranim funkcionerom (u daljem tekstu: strani funkcioner).

25) Najviše rukovodstvo jeste:

- u slučaju da je obveznik organizovan u formi otvorenog akcionarskog društva - izvršni odbor;
- u slučaju da je obveznik organizovan u formi zatvorenog akcionarskog društva - upravni odbor;
- u slučaju da je obveznik organizovan u formi društva sa ograničenom odgovornošću - direktor ili upravni odbor;
- u slučaju da je obveznik organizovan u formi komanditnog ili ortačkog društva - lice određeno osnivačkim aktom.

26) Elektronski transfer⁵² jeste transakcija koju vrši lice koje pruža usluge plaćanja i naplate, u ime nalogodavca elektronskog transfera, koja se vrši elektronskim putem, a u cilju da sredstva budu dostupna korisniku tog elektronskog transfera kod drugog lica koje pruža usluge plaćanja i naplate, bez obzira na to da li su nalogodavac i korisnik isto lice.

27) Lice koje pruža usluge plaćanja i naplate jeste lice koje vrši usluge platnog prometa, kao i lice koje vrši usluge prenosa novca.

28) Nalogodavac elektronskog transfera jeste lice koje ima otvoren račun kod lica koje vrši usluge platnog prometa i daje nalog za prenos sredstava sa tog računa, ili lice koje daje nalog za prenos sredstava kod lica koje vrši usluge prenosa novca.

29) Korisnik elektronskog transfera jeste lice kome su transferisana sredstva upućena.

30) Posrednik u lancu plaćanja jeste lice koje pruža usluge plaćanja i naplate, a nije angažovan od strane nalogodavca, niti korisnika elektronskog transfera, a učestvuje u vršenju elektronskog transfera.

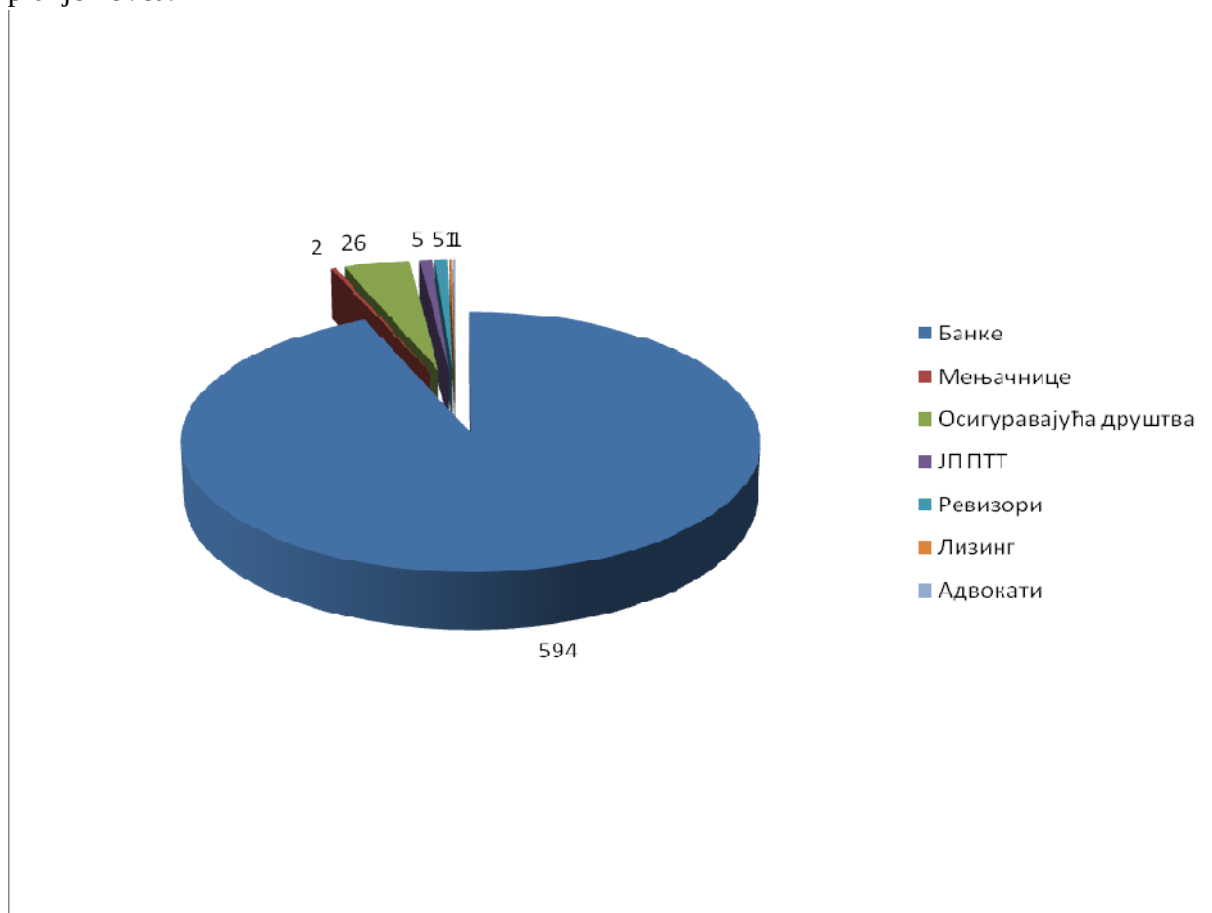
31) Jedinствена identifikaciona oznaka je kombinacija slova, brojeva i znakova koju je odredilo lice koje pruža usluge plaćanja i naplate u skladu sa protokolima sistema plaćanja i naplate ili sistema poruka koji se koriste za prenos sredstava.

U toku 2013. godine, Uprava za sprečavanje pranja novca⁵³ je primila ukupno 634 izveštaja o sumnjivim transakcijama, od čega su 594 prijavljene od strane banaka, dok su ostale transakcije prijavili drugi obaveznici po Zakonu. U navedenom period, Upravi je prijavljeno 233.140. izveštaja o gotovinskim transakcijama. Tokom 2013. godine, agenti za prenos novca su Upravi

⁵² Preuzeto sa: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sprecavanju_pranja_novca_i_finansiranja_terorizma.html

⁵³ Preuzeto sa: <http://www.apml.gov.rs/>

dostavili 63 informacije za 203 lica zbog sumnje da transakcije prenosa novca ukazuju sumnju u pranje novca.

Slika broj 1⁵⁴: Udeo u prijavljenim izveštajima o sumnjivim transakcijama po obaveznicama

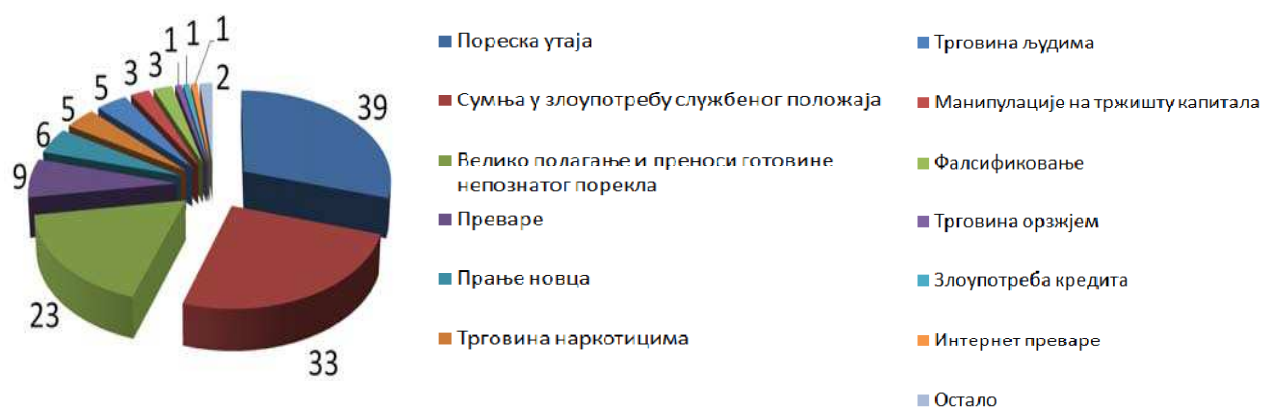
Prijavljena sumnjiva transakcija predstavlja informaciju od obaveznika da se po računima nekih njihovih klijenata dešavaju aktivnosti koje su procenjene kao sumnjive na osnovu raspoložених indikatora za prepoznavanje sumnje da se radi o pranju novca, smernica za procenu rizika od pranja novca donete od strane nadzornog organa, i u velikom broju slučajeva na osnovu samog bankarskog iskustva, koje je nepocenjivo u ovom poslu. Tek po sprovedenoj analizi prijavljene sumnjive transakcije u Upravi, oslanjajući se na sve dostupne izvore podataka, može se izraziti sumnja u eventualno postojanje neke nelegalne aktivnosti iz koje može da proistekne protivpravna imovinska dobit.

Banke su i dalje obaveznik od koga Uprava dobija najveći broj podataka vezanih za postojanje osnova sumnje u pranje novca. Na osnovu podataka iznetih za postojanje osnova

⁵⁴ Preuzeto sa: <http://www.apml.gov.rs/>

sumnje pranje novca. Na osnovu podataka iznetih u na slici 1, banke sa najvećim procentom prijavljenih sumnjivih izveštaja su Raiffeisenbank ad (10,23% od ukupnog broja), Komercijalna banka ad (9,56%), Banka Intesa ad (8,39%), Piraeus bank ad (6,71%).

U najvećem broju prijavljenih sumnjivih transakcija pominje se sumnja u polaganje, podizanja i prenos novca za koje ne postoji ekonomsko ili drugo logično objašnjenje, opisana u skoro 20% od ukupno prijavljenih sumnjivih transakcija. Po učestalosti pojavljivanja u prijavljenim sumnjivim transakcijama zatim sledi sumnja za uplate na račune pravnih lica, koji se zatim dalje transferešu u korist fizičkih lica i podižu u gotovini, kao sumnja vezana za uplatu gotovine na račune preduzeća po osnovu pozajmica osnivača.

Slika 2: Sumnja⁵⁵ u prethodna krivična dela

Indikatori za sprečavanje pranja novca u reviziji

1. Odgovorno lice stranke⁵⁶ ne poznaje dobro svoje poslovanje ili je vidno nezainteresovano za poslovanje.
2. Ovlašćenom revizoru nikada nije bilo omogućeno da pogleda poslovni prostor stranke koje je zainteresovan (npr. proizvodni deo preduzeća) što može ukazivati na sumnju da se radi o fiktivnom preduzeću.
3. Složena organizaciona struktura korporacije u odnosu na delatnos korporacije bez postojanja čvrstih dokaza za takvu složenost.
4. Stranka vrši transakcije avansnih plaćanja ili prima avansne uplat, a verovatnoća realizacije posla je mala s obzirom na poslovnu politiku stranke (preduzeća).
5. Velike neobjašnjive fluktuacije u bilansu uspeha – neusklađenost bilansnih pozicija (neopravdano visoki prihodi u odnosu na rashode).
6. Preduzeće dosta i neuobičajeno posluje sa strankama čija delatnost nije ista ili slična preduzeću koje podleže reviziji finansijskih izveštaja.

⁵⁵ Preuzeto sa : <http://www.apml.gov.rs/>

⁵⁶ Preuzeto sa: <http://www.apml.gov.rs/srp49/dir/Indikatori.html>

7. Knjiženja promena u finansijskim izveštajima vršena su na osnovu neverodostojih dokumenata što može ukazati na sumnju da se radi o fiktivnim transakcijama.
8. Preduzeće⁵⁷ koje podelže reviziji značajno posluje sa gotovinom.
9. Stranka ostvaruje značajne prilive od off shore kompanija za koje je teško identifikovati vlasničku stukturu i poslovnu strukturu.
10. Izuzetno visoki odlivi sredstava u inostranstvo, naročito po osnovu raznih usluga, sa računa preduzeća koje je obaveznik revizije.
11. Stranka svake godine zaključuje ugovor sa novim ovlašćenim revizorom što ukazuje da možda želi da prikrije svoje poslovne aktivnosti.
12. Ovlašćeni revizor ima saznanja da su osnivač i rukovodstvo stranke umešani u kriminalne radnje, kao i samo preduzeće koje ima obavezu revizije finansijskih izveštaja (izvori štampa, javna galsila itd.).
13. Stranaka često vrši gotovinske uplate po osnovu dokaptializacije preduzeća ili su evidentirane značajne gotovinske uplate po osnovu pozajmica brojnih fizičkih lica.
14. Klijent vrši pritisak na revizorsko preduzeće u smilsu „pretnje ili zastrašivanja“ , „preteće zamene“ i „kupovine mišljenja“ sa ciljem da se dobije što povoljnije mišljenje o finansijskim izveštajima.

3.2.1.11. Utaja poreza

Državne vlasti imaju zakone da se krivično delo za one koji čine samovoljno u pokušaju da izbegnu ili pobedi plaćanje bilo kakvog poreza. Zločin namerne utaje poreza⁵⁸ se mora dokazati kao potvrđan čin. Nameran propust da se plati porez je krivično delo koje za sobom povlači određene sankcije. Takođe, mora biti dokazano da je postojala namera da se porez ne plati. Dobrovoljno obelodanjivanje poreskog obveznika da je namerno izvršio krivično delo utaje poreza pre pokretanja postupka ne osigurava počinioca da ga vlada neće preporučiti da ga goni tužilaštvo zemlje. Zakon samo zahteva da povraćaj sadrži priznanje da je to krivično delo počinjeno sa namerom krivokletstva. Krivokletstvo se smatra krivičnim delom. Bilo koja osoba koja namerno isporučuje i otkriva bilo koji list, povratak računa, izjava, ili drugi dokument za koji je poznato da je lažan ili falsifikovan samatra se krivičnim delom.

⁵⁷ Preuzeto sa: <http://www.apml.gov.rs/srp49/dir/Indikatori.html>

⁵⁸ George A. Manning ,Financial investigation and forensic accounting, second edition, 2005

3.2.1.12. Prevare u bankama

Bankarske prevare⁵⁹ obuhvataju prevare klijenata i zaposlenih u bankama. Bankarske prevare odnose se na donošenje čekova, lažnih kredita i lažnih čekova bez pokrića. Službenici ili zaposleni obično pronevere sredstva banke kroz razne šeme. Klijenti prevare vrše ispisivanjem lažnih čekova ili davanjem lažnih dokumenata za dobijanje tih sredstava odnosno novca. Bankarska prevara je prevara koju svako ko svesno izvršava ili pokušava da izvrši krivično delo obmanjivanja finansijske institucije. To podrazumeva dobijanje bilo kog novca ili sredstava u vidu kredita ili nekih hartija od vrednosti ili druge imovine u vlasništvu i pod kontrolom, nadzorom finansijske institucije pomoću lažne predstave ili obećanja. Finansijska institucija ne mora da trpi gubitak u obliku novca, sam počinioc može da podnese lažna dokumenta i da počinu prevru koja će izazvati negativni efekat u pitanju ugleda te finansijske institucije.

3.3 FORENZIČKA REVIZIJA

Dugi niz godina je revizija u razvijenim zemljama u pogledu aktivnosti bila omeđana revizorskim standardima i sve što je izlazilo iz okvira standarda revizorske firme nisu mogle raditi. Ipak, u poslednje tri decenije od revizorske profesije se traži da pruža usluge i izvan okvira tradicionalne struke. Na te zahteve profesija je odgovorila prilagođavanjem profesionalne regulative, što je dovelo do toga da danas revizija, pored tradicionalne revizije finansijskih izveštaja, pruža i usluge revizije za specijalne svrhe, pregleda, uveravanja, ugovorenih postupaka, kompilacije finansijskih izveštaja kao i drugih nerevizijskih usluga.³⁰ Međutim rastući broj slučajeva korporativnih skadala u svetu izazvan kriminalnim radnjama u finansijskim izveštajima doveo je do toga da velike svetske revizorske firme sve više pružaju i usluge forenzičke revizije, oblasti koja još uvek nije značajnije uređena profesionalnom regulativom i standardima. Za primer se može uzeti revizorska kuća Deloitte&Touchea koja, između ostalo, u okviru sektora nazvanog „Odeljenje forenzičke i parnične usluge“ ima i Odsek forenzičke revizije u kome rade forenzičke računovođe i revizori obučeni za rekonstrukciju i analizu finansijskih podataka, forenzički kompjuterski stručnjaci, pravnici, kao i specijalisti u pojedinim oblastima poslovanja koji imaju uvida u jedinstvenu praksu i norme pojedinih delatnosti. O razmerama potreba za forenzičkom revizijom u savremenoj korporativnoj stvarnosti govori i činjenica da pomenuta revizorska kompanija trenutno u svetu upošljava 1400 forenzičkih revizora u 30 zemalja u svetu.³¹ Da slučaj Deloitte Touchea nije usamljen ukazuje i primer revizorske kuće u KPMG, koja u okviru svog odeljenja za forenzičko računovodstvo³² (KPMG Dispute Advisory Services) pruža usluge u oblasti forenzičkog nadzora nad transakcijama, naročito kod kupovnih i

⁵⁹ George A. Manning, *Financial investigation and forensic accounting*, second edition, 2005

³⁰ Opširnije videti; Andrić, Marko., Krsmanović, Branko., Jakšić, Dejan: *Revizija-Teorija i..... str. 34*

³¹ Videti: *Forensic and Dispute Services*

³² KPMG u okviru svog odeljenja namenjenog za poslove forenzičkog računovodstva, usluge saveta i veštačenja u sudskim postupcima, kao i u procesima arbitraže, praničenja medijacije i zahteva za osiguranjem

prodajnih aranžmana.³³ U ambijentu u kojem revizorska praksa nudi i obavlja usluge koje još uvek nisu uobičajene i kanalisane smernicama i standardima, veliki je izazov za revizorsku teoriju da forenzičkoj reviziji da odgovarajuće mesto u setu pruženih revizorskih usluga i to pre svega kroz njeno ispravno definisanje, ali i prepoznavanje njenih ciljeva, karakteristika i pravilnog iskazivanja njenih rezultata i nalaza.

3.3.1. Pojam i ciljevi forenzičke revizije

Imajući u vidu činjeicu da je forenzička revizija nova praktična disciplina u okviru revizije, ona kao takva još nije dobila sveobuhvatnu i jedinstveno prihvaćenu definiciju u svetu. Ipak, veliki broj teoretičara, kao i mnogobrojne nacionalne i međunarodne organizacije i udruženja, ponudili su svoje odgovore na pitanja u vezi mesta i uloge forenzičke revizije u revizorskoj teoriji i praksi, dajući tako polaznu osnovu za njeno pravilno definisanje.

3.3.1.1 Pojam forenzičke revizije

Institut forenzičkih revizora (Institute of forensic auditors- IFA), neprofitna organizacija osnovana 2001 godine u cilju strukovnog organizovanja forenzičkih revizora u Belgiji³⁴, forenzičku reviziju određuje kao aktivnost prikupljanja, verifikovanja, obrade, analiziranja i izveštavanja o podacima s ciljem dobijanja činjenica i dokaza koji mogu biti iskorišteni u sudsko-finansijskim sporovima nastalim usled kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima i davanja preventivnog saveta.³⁵ Prema Paul Thangamu, forenzička revizija predstavlja „primenu računovodstvenih metoda u praćenju i prikupljanju forenzičkih dokaza obično za istragu i krivični progon kriminalnih radnji poput pronevere i prevare.“³⁶ Pomeniti autor ističe da je forenzička revizija „ nova grana revizije koja pruža ogromnu mogućnost za ovlašćene računovođe i revizore.“³⁷ Ova nova praktična delatnost definiše se i kao „koncentrovana revizija svih transakcija pravnog lica u cilju provra njihovih ispravnosti u smislu da li je tim transakcijama predstavljena nerealna slika i stečena protvopravnost korist.“³⁸ Na kraju i pojedini članovi azijske asocijacije vrhovnih revizorskih institucija (ASOSAI) imaju svoje viđenje forenzičke revizije određujući je kao „usmerenu reviziju transakcija finansiranja ili neke druge posebne aktivnosti, koja se, ne obazirući se na vremenski okvir izvršenih transakcija, usređuje na pronalaženje činjenica i sudski branjivog dokaza u pogledu njihove ispravnosti.“³⁹ Imajući u vidu navedene stavove i mišljenja, forenzička revizija se može odrediti kao vrsta revizijske usluge zasnovane na primeni računovodstvenih i revizorskih procedura, a zarad otkrivanja

³³ Videti: KPMG-Dispute&advisory service

³⁴ Opširnije o institutu videti: Institute of forensic auditors-IFA

³⁵ Institute of forensic auditors- IFA

³⁶ Thangam, Paul: Forensic Auditing is more relevant than Normal Auditing

³⁷ Thangam, Paul: Forensic Auditing is more relevant than Normal Auditing

³⁸ S Vasudevan: Forensic Auditing

³⁹ S. Vasudevan, IAAS Joint Director Forensic Auditing

kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima i njihovog predstavljanja na način prihvatljiv za sudski postupak. Iako forenzičku reviziju obavlja revizorska firma, ona se uveliko po mnogim pitanjima razlikuje od tradicionalne revizije finansijskih izveštaja. Upravo te razlike predstavljaju osnovne „karakterne crte“ forenzičke revizije.

3.3.1.2 Ciljevi forenzičke revizije

Prema međunarodnim standardima revizije „cilj revizije finansijskih izveštaja je da omogući revizoru da izrazi mišljenje da li su finansijski izveštaji, po svim bitnim pitanjima, sastavljeni u skladu sa utvrđenim okvirom za finansijsko izveštavanje.“³⁹ Tradicionalna nezavisna revizija finansijskih izveštaja obezbeđuje, dakle, razumno uveravanje da li su finansijski izveštaji u saglasnosti sa opšte prihvaćenim računovodstvenim principima i da li predstavljaju u svim materijalnim aspektima fer finansijsku poziciju klijenta. Sa druge strane, i ako forenzička revizija, kao novi tip revizije finansijskih izveštaja, još uvek nema zasebno razvijene opšteprihvaćene standarde, koji bi između ostalog istakli i njene najvažnije ciljeve, u teoriji i praksi forenzičke revizije po tom pitanju nema bitnih nesuglasica.

3.3.2. Karakteristike forenzičke revizije

Zbog posebnosti osnovnih i pojedinačnih ciljeva forenzičke revizije, forenzički revizori imaju umnogome drugačiji pristup verifikaciji finansijskih izveštaja, kako po pitanju materijalnosti i obuhvata provera, tako i po pitanju načina izveštavanja o rezultatima svoga rada. Naposljetku forenzički revizori zauzimaju i poseban stav u odnosu, kako na finansijske izveštaje klijenata, tako i na tvrdnje rukovodstva. Nesumnjivo, kao nov oblik revizije finansijskih izveštaja forenzička revizija ima i svoje posebne „karakterne crte“.

Prvo, tradicionalna revizija stavlja tržište na uočavanje grešaka i prevenciju kao rezultat delovanja sistema interne kontrole, pri čemu revizor proverava delotvornost sistema internih kontrola putem uzrokovanja transakcija, a ne putem celokupnog pregda svih transakcija. Ovakav pristup može primentiti i forenzički revizor u okolnostima kada se forenzička revizija, na zahtev klijenata, sprovodi na redovnoj osnovi, ili periodično (npr. svake treće ili pete godine). Tada i forenzička revizija verifikuje st finansijskih izveštaja, sačinjenih za određeni vremenski period. Međutim, zbog činjenice da traženje nezakonitosti u poslovanju „na slepo“, bez postojanja određenih indicija, u suštini predstavlja „traženje igle u plastu sena“, redovna forenzička revizija jeste najagresivniji, ali takođe i najskuplji i najnametljiviji način iskorenjivanja kriminalne radnje. Sa druge strane, klijent može angažovati forenzičku reviziju i na nasumičnoj tj. nenajavljenoj osnovi, kao vid preventivno-odgovarajućeg delovanja prama mogućim počinocima kriminalnih radnji u organizacijama. U slučaju troškovi angažovanja forenzičkog revizora su niži, ali dalje ostaje činjenica „nemogućoj misiji“, kada od strane klijenta ili

³⁹ Međunarodni standardi i saopštenja revizije: *Cilj i opšti principi revizije finansijskih izveštaja*, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, 2005 str.200

tradicionalne, nezavisne revizije, nisu uočeni ili prepoznati simptomi ili nagoveštaji kriminalnih radnji.⁴⁰ Ovakvi pristupi angažovanja forenzičke revizije su, dakle, mogući i pojedini autori ih nazivaju proaktivnim⁴¹, ali su ređi u odnosu na tzv. ciljanu forenzičku reviziju koja se sprovodi u okolnostima kada su od stane klijenata, ili tokom sprovođenja nezavisne revizije, uočene indicije, simptomi ili nagoveštaji koji sa velikom verovatnoćom ukazuju na postojanje kriminalne radnje. U tom slučaju forenzički revizor ima drugačiji pristup verifikaciji finansijskih izveštaja od tradicionalne nezavisne revizije, jer u područjima poslovanja u kojima se pojave simptomi ili nagoveštaji pojedinih kategorija kriminalnih radnji, detaljno ispituje većinu ili čak sve pojedinačne transakcije. Shodno tome se i pitanje materijalnosti kod forenzičke revizije značajno razlikuje u odnosu na tradicionalnu reviziju finansijskih izveštaja.

Drugo, kod tradicionalne revizije finansijskih izveštaja, materijalnost suštinski predstavlja način označavanja ili imenovanja značaja transakcije ili događaja. Ako je transakcija ili događaj materijalan, onda je značajan. U određivanju verovatnoće da li će ili neće materijalne greške biti uočene, revizori koriste statistiku, ocenjuju sistem internih kontrola, i ako ocene da je taj sistem delotvoran, tada materijalne greške neće biti verovatne. Suprotno tome, forenzički revizor u svom radu nije usmeren na otkrivanje materijalno značajnih nepravilnosti, već otkriva svaku kriminalnu radnju bez obzira na stepen njenog značaja i veličine. Jack G. Bologna i Robert J. Lindquist ističu da je „nivo materijalnosti angažmana forenzičke revizije mnogo niži i više usmeren od normalnog angažmana nezavisne revizije.“⁴² Ovi autori takođe napominju da „nijedan trag, niti jedan delić dokaza nije toliko mali da ne bi bio značajan, tj. materijalan“.

Treće, nezavisna revizija usmerava pažnju na sadašnjost, tj. na tekuću godinu za koju se sprovodi revizija finansijskih izveštaja, i to u smislu primerenosti internih kontrola, kao i pouzdanosti, valjanosti i matematičke tačnosti knjiženja. Međutim, tako uzan pristup, zbog činjenice da se kriminalne radnje mogu godinama skrivati u finansijskim izveštajima, ne pruža istorijsku perspektivu, tako bitnu za otkrivanje nezakonitog postupanja. Prilikom sprovođenja forenzičke revizije revizor, ne vrši verifikaciju seta finansijskih izveštaja za određenju poslovnu godinu već, rukovođenja simptomima i nagoveštaja nezakonitog postupanja, prati trag kriminalne radnje sve do njenog korena ili početka, bez obzira na vremenski period kada je ona izvršena.

Četvrto, nezavisna revizija kao rezultat svog rada sačinjava izveštaj u kojem izražava svoje mišljenje o tome da li su finansijski izveštaji napravljeni u skladu sa opšteprihvaćenim okvirom za finansijsko izveštavanje, pri čemu su osnovni elementi izveštaja tradicionalne revizije finansijskih izveštaja propisani međunarodnim standardima revizije.⁶⁰ Sa druge strane, polazeći od činjenice da forenzička revizija ima specifičan cilj, i sam njen izveštaj, iako za sada nema opšteprihvaćenu i međunarodnim standardima propisanu formu, svojim sadržajem mora

⁴⁰ O načinima i mogućnostima angažmana forenzičke revizije videti opširnije: Panel Discussion – Forensic Audit Procedures

⁴¹ Forensic Auditing, N. Chatterij SAI - India

⁴² Bologna, G. Jack., Lindquist, J. Robert t: Fraud Auditing and Forensic Accounting: New Tools and Techniques page 47

⁶⁰ Videti: Međunarodni standardi i saopštenja revizije: *Izveštaji revizora o finansijskim izveštajima*, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, 2005 str 571

zadovoljiti određene osnovne kriterijume, koji pre svega odnose na njegovu primerenost i upotrebljivost za mogući sudski postupak.

Zbog navedenih posebnosti forenzičke revizije, forenzički revizor mora imati sasvim drugačiji pristup verifikaciji finansijskih izveštaja. Postupci forenzičke revizije su mnogo intuitivniji procesi od formalne analitičke metodologije koja se sprovodi u tradicionalnoj nezavisnoj reviziji finansijskih izveštaja. U smislu da je ponekad potrebno da razmišlja kao izvršilac kriminalne radnje, a ne kao revizor. Jack G. Bologna i Robert J. Lindquist iz tog razloga i ističu da „finasijska revizija traži događaje, transakcije i okruženja u smislu otvorenih aspekata, dok su revizori kriminalnih radnji skloni da posmatraju događaje, transakcije i okruženja u smislu njihovih prikrivenih aspekata.“⁶¹ Uspešan revizor mora biti znatiželjan, istrajan, kreativan, otvoren da razmotri sve mogućnosti, ispita sitne detalje ali i da istovremeno vidi širu sliku.

3.4. KRIMINALNE RADNJE U FINANSIJAMA I REVIZIJA

3.4.1. Suzbijanje kriminalnih radnji

a) Borba protiv organizovanog kriminala

- U oblasti **organizovanog finansijskog kriminala** ⁶²otkrivene su četiri kriminalne grupe. Krivične prijave su podnete protiv ukupno 31 člana, a uhapšeno je 29. Otkrivene su dve organizovane grupe koje su se bavile zloupotrebama u bankarskom poslovanju koje su od 2006 do 2008. godine, omogućavale nezakonito dobijanje kredita nezaposlenim licima i privrednim dužstvima čime su pribavile korist u iznosu od 1,6 milijardi dinara i 400.000 evra. Otkrivene su dve grupe koje su se bavile izbegavanjem plaćanja poreskih obaveza prilikom uvoza odnosno izvoza robe. Tokom godine, nastavljen je i rad na razjašnjenju svih okolnosti pod kojima su delovale organizovane kriminalne grupe otkrivene u ranijem periodu.

- U oblasti **organizovanog visokotehnološkog kriminala** otkrivena je organizovana kriminalna grupa, koju su činili radnici na benzinskim stanicama “NIS JUGOPETROLA”, a koja je u dužem vremenskom periodu vršila potkradanje potrošača prilikom kupovine goriva (korišćenjem elektronskih sklopova koje su postavljali na benzinske aparate). Grupa je pribavila imovinsku korist u iznosu od 2.5 miliona dinara.

⁶¹ Bolonga, G. Jack., Lindquist, J. Robert t: Fraud Auditing and Forensic Accounting: New Tools and Techniques page 47

⁶² Preuzeto sa http://www.mup.gov.rs/cms_cir/sadrzaj.nsf/izvestaji.h Најзначајнији резултати МУП-а Републике Србије у 2011. години

b) Borba protiv korupcije i pranja novca

- Borba **protiv svih oblika korupcije** je jedan od prioriteta u radu ovog Ministarstva, na kome se radi u kontinuitetu. U 2011. godini, otkrivena su ukupno 3.792 krivična dela sa elementom korupcije, što je, primera radi, za 38% više nego u šestogodišnjem periodu od 2000 do 2005. godine (2.748). Najveći broj koruptivnih krivičnih dela čine zloupotreba službenog položaja koji iznosi 1.699. Otkrivena su 152 (149) krivičnih dela primanja ili davanja mita. Prijavljeno je ukupna 3.369 lica. Posebnu pažnju privuklo je otkrivanje **dve organizovane kriminalne grupe** sa ukupno 42 člana oformljene sa ciljem koruptivnog delovanja – prva se bavila omogućavanjem nezakontnog pribavljanja biometrijskih ličnih karata i putnih isprava licima albanske nacionalnosti sa područja AP KiM, a druga je podmićivala pojedine službenike Uprave za igre na sreću Ministarstva finansija kako bi njeni članovi nezakonito priređivali igre na sreću čime su budžet oštetili za više od milion evra.

- Otkrivanje svih vidova **pranja novca** je još jedan od prioritetnih zadataka u radu ovog Ministarstva. Tokom 2011. godine otkrivena su 153 krivična dela pranja novca što je za 70% više nego u prošloj godini (90). Podnete su 22 krivične prijave protiv ukupno 190 lica. Značajan rezultat predstavlja otkrivanje pranja novca (i korupcije) u JP “Putevi Srbije”. Inače, većina otkrivenih organizovanih kriminalnih grupa iz oblasti finansijskog kriminala u 2011. godini, imala je, pored osnovne, pranje novca kao prateću kriminalnu delatnost.

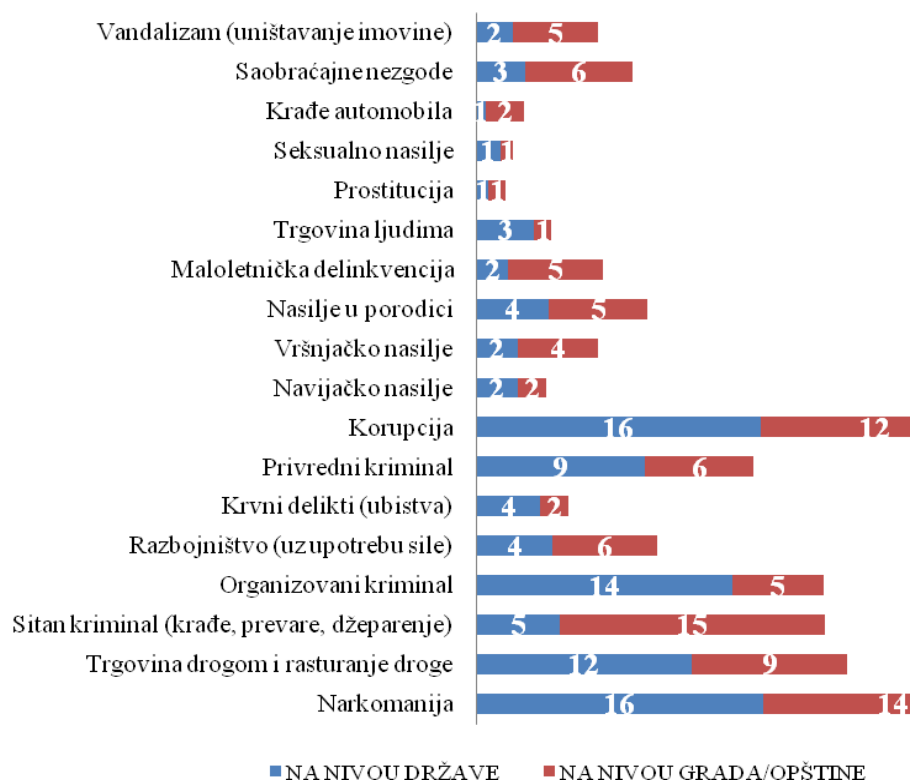
c) Suzbijanje ostalih oblika kriminala

- U oblasti suzbijanja **privrednog kriminala** otkriveno je 9.279 krivičnih dela i prijavljena su ukupno 6.234 lica. Akcenat u radu u ovoj oblasti bio je na otkrivanju složenijih krivičnih dela privrednog kriminala sa većim materijalnim oštećenjem o čemu svedoči podatak da je visina štete pričinjene izvršenjem ovih krivičnih dela (preko 50 milijardi dinara), kao i pribavljanje imovinske koristi (oko 40 milijardi dinara) znatno veća u odnosu na krivična dela privrednog kriminala otkrivena 2010. godini (materijalna šteta – 22 milijarde dinara, a pribavljena imovinska korist oko 20 milijardi dinara).

- Tokom 2011. godine, otkriveno je ukupno 711 krivičnih dela **visokotehnološkog kriminala**. Najzastupljeniji oblik visokotehnološkog kriminala predstavlja **falsifikovanje i zloupotreba platnih kartica** (75% od ukupnog broja krivičnih dela visokotehnološkog kriminala), a uspostavljen je razvoj elektronskog bezgotovinskog platnog prometa u našoj zemlji. Izdvaja se otkrivanje tri lica iz Novog Sada, koja su na osnovu podataka o tekućim računima više klijenata banaka iz SAD izradila falsifikovanje platne kartice uz pomoć kojih su kupovala raznu računarsku opremu (u vrednost od oko 400.000 dinara), kao i realizacija u kojoj je lišeno slobode 5 lica koja su uz pomoć falsifikovanih platnih kartica kupila građevinsku robu u vrednosti od 3.3 miliona dinara (pronađeno i oduzeto 15 falsifikovanih platnih kartica).

Građani Srbije, kada su u pitanju problemi koji ugrožavaju njihovu bezbednost, u prvi plan ističu narkomaniju, trgovinu narkoticima, različite oblike kriminala i korupciju – slika 1⁶³.

Problemi sa kojim se suočavaju građani Srbije

Ovakvi nalazi odgovaraju trendovima koji su uspostavljeni u poslednjih pet godina. Problemi koji su vezani sa trgovinom i konzumiranjem narkotika su primarni uzrok nesigurnosti za većinu građana kako na republičkom, tako i na lokalnom nivou (28% ispitanika smatra da je ovo glavni problem u Srbiji, a 23% smatra da je najveći u njihovom mestu).

Veoma visok procenat ispitanika se odlučio da izdvoji korupciju kao jedan od tri problema koji tište Srbiju i njegovo mesto boravka (16% ispitanika smatra da je to problem na nivou Srbije, a 12% ispitanika korupciju izdvaja i kao lokalni problem).

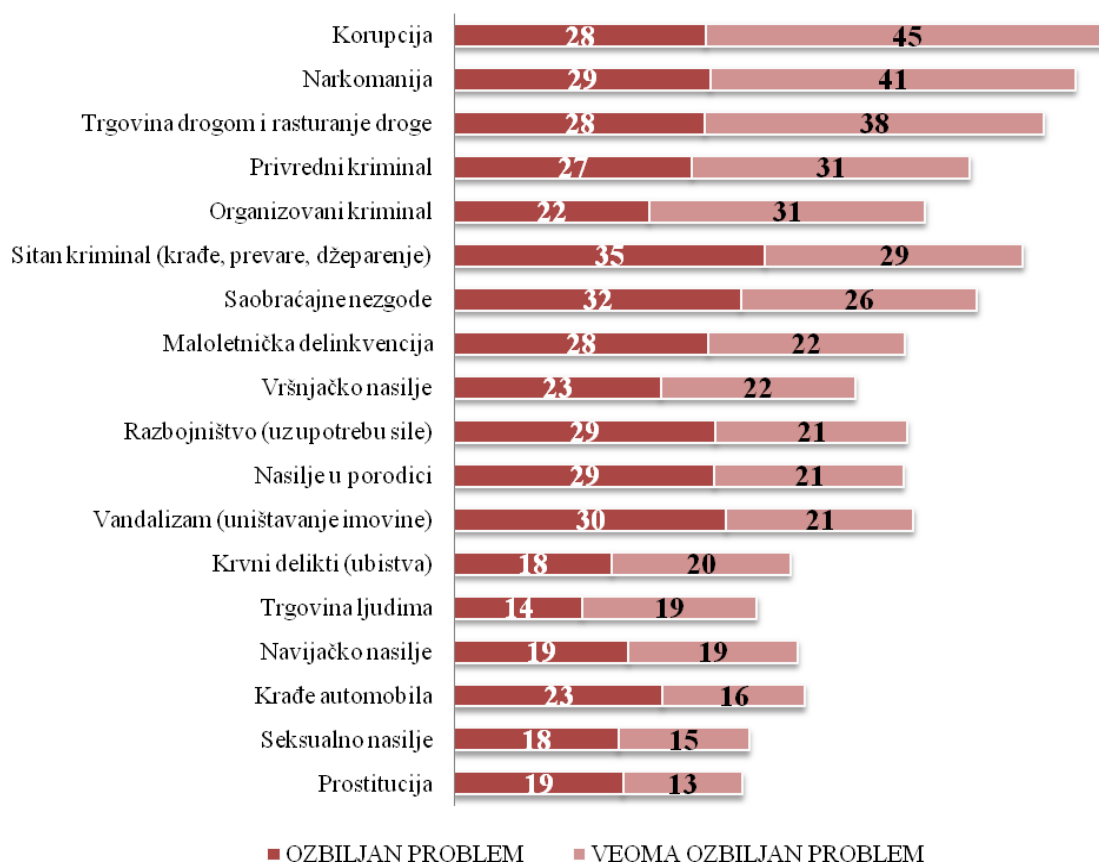
Kao što se može videti korupcija i privredni kriminal su veliki problem u našoj zemlji, jer kako se vidi iz ovog istraživanja ispitanici su ga označili kao jedan od najvažnijih problema odnosno kriminalnih radnji.

Na sledećoj slici⁶⁴ videćemo nivo ozbiljnosti problema po bezbednost građana.

⁶³ Preuzeto sa: http://www.mup.gov.rs/cms_cir/sadrzaj.nsf/izvestaji.h Истраживање јавног мњења за 2011. годину

Slika – 2

NIVO OZBILJNOSTI PROBLEMA PO BEZBEDNOST GRAĐANA

Kao što se može videti korupcija zauzima vodeće mesto problema građana i označena je kao veoma ozbiljan problem.

3.4.2 Krađa identiteta

Krađa indentiteta⁶⁵ se dešava kada neko preuzme tuđi identitet da bi počinio prevaru ili krivično delo. Počinilac može preuzeti nečiji identitet uz pomoć informacija koje može nabaviti na različite načine, koje uključuju krađu novčanika, preturanje po nečijem đubretu, ili da iskoristi tvoje podatke iz banke. Možda se desi da lično pokušaju da te informacije dobiju od žrtve, preko telefona ili internet tako što se lažno predstave i pitaju za informacije. Izvor tih informacija je

⁶⁴ Preuzeto sa: http://www.mup.gov.rs/cms_cir/sadrzaj.nsf/izvestaji.h Истраживање јавног мињења за 2011. годину

⁶⁵ Preuzeto sa: <http://www.fbi.gov/scams-safety/fraud>

toliko veliki da je nekad nemoguće sprečiti krađu identiteta. Ali može da se smanji rizik gubitka ako pratimo određena pravila:

- Ne treba bacati račune sa bankomata, jer oni sadrže informacije koje mogu da se upotrebe za krađu identiteta.
- Nikad ne davati informacije sa kreditne kartice preko telefona osim ako vi zovete banku.
- Vodite računa o stanju vaših računa u banci, obavestite banku odmah ako se nešto ne slaže sa iznosima na računu.
- Prijavite odmah nestanak vašeg novčanika, kreditne kartice, ili bilo čega što bi moglo da vas kompromituje u finansijskom smislu.
- Odmah prijavite banci ili policijskim organima ako primetite da neko drugi koristi vaš novac na računu u banci.

3.4.3. Prevare u vezi sa akontacijom

Ovakve prevare se dešavaju kada žrtva plati novac nekome u isčekivanju da će dobiti nešto od veće vrednosti kao na primer: pozajmicu, ugovor, investiciju, ili poklon, a onda ne dobije ništa ili nešto od zanemarljive vrednosti.

Varijante ovakve vrste prevare su ograničene samo maštom lica koje obavlja prevaru. One mogu da budu u obliku proizvoda i usluga, prilike u investiranju, dobitci na lotou, ili mnoge druge “novčane prilike”. Pametan prevarant će ponuditi neki finansijski dogovor za njihove klijente koji samo treba da plate “nagradu za pronađenu stvar” unapred. Oni zahtevaju da njihovi klijenti potpišu ugovor u kojima su pristali da će dati unapred taksu kada su navedeni kao izvor finansiranja. Žrtva obično saznaju da su nepodobni za finansiranje tek nakon što su platili prevarantu po ugovoru. Takvi ugovori mogu biti legalni osim ako se ne dokaže da “nalazač” nikad nije imao nameru da obezbedi finansiranje za žrtvu.

Kako da se ovakva vrsta prevare spreči?

Postoji nekoliko načina kako da se zaštitimo:

- Upoznaj onoga sa kojim posluješ. U koliko nikad nisi čuo za tu osobu ili kompaniju koji nameravaju da posluju sa tobom, saznaj više o njima. U zavisnosti koliko novca želiš da uložiš u taj posao, proveri sa u Privrednim registrima da li to preduzeće ili kompanija postoje, ili se konsultuj sa bankom, advokatom ili policijom.
- Pobrini se da potpuno razumeš bilo kakav posao u kojem nameravaš da posluješ. Ako su uslovi koje trebaš da ispuniš komplikovani, treba da se konsultuješ sa svojim advokatom koji može ti ga “predoči” onako kako bih ti razumeo.
- Budi oprezan sa poslovima koji posluju preko e-maila ili pošte, a koji nemaju adresu pošiljaoca. takođe budi oprezan sa osobama koji nemaju direktnu liniju komunikacije preko telefona ili koje nikad nisu kada tu kada ih pozoveš i uvek ih pozovi kasnije.

3.4.4. Prevare kreditnim pismima

Prevare kreditnim⁶⁶ pismima se nikad ne prodaju ili se ponude kao investicija. Oni su izdati od strane banke da bi osigurali plaćanje za isporučena dobra za internacionalnu trgovinu. Plaćanje za pismo o kreditu obično zahteva da banka koja plaća primi dokumenta koja potvrđuju da su dobra koja su poručena posalata i da su na putu do njihove destinacije. Prevare koje uključuju kreditno pismo su obično usmerena prema bankama koji daju lažna dokumenta o dobrima koja su poslata, ali ustvari, dobra nisu poslata ili su loša i defektna.

Druge prevare kreditnim pismima se mogu desiti kada prevarant ponudi “kreditno pismo” ili “bankovnu garanciju” kao investiciju gde je investitoru obećano ogromne kamate na toj ponudi koje iznose između 100 i 300 procenata godišnje. Takve investicione ponude jednostavno ne postoje.

Saveti kako da se prevara prepozna i izbegne:

- Ako se ukaže “prilika” koja je suviše dobra da bi bila istinita onda je ustvari to prevara.
- Nikad investiraj u nešto ako ne razumeš ugovor. Prevaranti često predstavljaju kompleksne transakcije i lošu logiku kada su upitanju lažne investicione šeme.
- Nikad ne investiraj ili pokušaj da kupiš kreditna pisma jer takve investicije ne postoje.
- Budi oprezan o bilo kakvim investicijama koje daju ogromne kamate.
- Samostalno proveri uslove bilo koje investicije u kojima planiraš da učestvuješ.

3.4.5. Prevare menicama

Internacionalni prevaranti su izmislili investicionu šemu koja navodno nudi ogromne kamate za relativno kratak period. U ovoj prevari, oni tvrde da imaju “bankovne garancije” da mogu da kupuju menice po diskontnoj ceni a da ih prodaju po premijum ceni, tako što preprodaju “bankovne garancije” nekoliko puta, oni tvrde da mogu da proizvedu velike kamate pri investiranju. Na primer, ako neko uloži 10 miliona dolara vrednosti “bankovnih garancija” one se mogu prodati kao po 2% profita u 10 odvojenih navrata tako da onaj koji ih poseduje i proda ih može da ostvari profit od 20%.

⁶⁶ Preuzeto sa: <http://www.fbi.gov/scams-safety/fraud>

Cilj ovakvih investicionih prevara je da podstakne žrtvu da šalje novac u neku stranu banku, gde će taj novac biti kasnije prosleđen u banku prevaranta na njegov račun. Odatle žrtvin novac je iskorišćen za lična uživanja prevaranta.

Saveti za zaštitu od prevara sa menicama:

- Razmisli pre nego što u bilo šta investiraš. Uvek treba budi oprezan oko sumnjivih poslova koji imaju za kratko vreme veoma velike dobitke u obliku kamata.

3.4.6. “PONZI” Šema

“Ponzi” šema⁶⁷ obećava visok povraćaja ili dividend koji nisu mogući kroz tradicionalno investiranje. Umesto u investiranje u fondove žrtve, prevarant plaća “dividende” osnivajućim investitorima koristeći investicije novih investitora. Ta šema na kraju propadne i otkrije se kada osnivač pobegne sa svim investicijama tako da novi investitori budu oštećeni za iznose koje su uložili i za iznos “dividendi”.

Ovaj tip prevare se zove “Ponzi” šema po – Čarlsu Ponzi u Bostonu ranih 1900 godina. Ponzi je lansirao “posao” koji svojim investitorima nudi 50% zarade na njihove uložene sume u poštanskim kuponima. Uspeo je da plati prvim investitorima novac, ali kad je šema propala nije mogao da plati kasnijim investitorima.

Saveti da se izbegne Ponzi šema:

- Treba da budemo oprezni prema poslovima koji nude ogromne zarade za kratko vreme.
- Proveriti ljude sa kojima posluješ odnosno proveriti posao u koji investiraš.
- Konsultuj se sa nekom trećom osobom koja nema dodirnih tačaka sa licem sa kojim pokušavaš da ugovoriš posao kao na primer broker ili neki finansijski savetnik.

⁶⁷ Preuzeto sa: <http://www.fbi.gov/scams-safety/fraud>

4.5. Kriminalne radnje i njihovo suzbijanje u Republici Hrvatskoj

4.5.1. Pravni i politički kontekst

Ugovorom iz Amsterdama, koji je na snazi od maja 1999. godine, uspostavljena je pravna osnova za prevenciju kriminalnih radnji na nivou EU. U članku 29. navodi se: "Unija ima za cilj građanima osigurati visok nivo zaštite na području slobode, sigurnosti i pravde." U njemu se spominje prevencija organizovanog kriminala kao jedno od sredstava za ostvarenje toga cilja.

Evropsko veće⁶⁸ je u Tampereu u oktobru 1999. godine potvrdilo važnost delotvorne politike postupanja u prevenciji kriminalnih radnji u Uniji u zaključcima 41. i 42. U njima se poziva:

- na ujedinjenje aspekata prevencije kriminalnih aktivnosti usmerene protiv kriminalnih radnji na daljnji razvoj nacionalnih programa prevencije kriminala. Trebalo bi razviti i naznačiti zajedničke prioritete u prevenciji kriminala u spoljnoj i unutrašnjoj politici Unije te ih uzeti u obzir pri izradi novih zakonskih propisa;

- na razmenu najbolje prakse, jačanje mreže nadležnih državnih vlasti za prevenciju kriminala i saradnju između državnih organizacija za prevenciju kriminala i istraživanje mogućnosti financiranja programa od strane Zajednice u te svrhe.

4.5.2. Korupcija

U najširem smislu korupcijom⁶⁹ se smatra svaki oblik zloupotrebe vlasti radi lične ili koristi trećih lica, bilo da se radi o javnom ili privatnom sektoru.

Korumpiranom se smatra svaka službena ili odgovorna osoba koja radi lične koristi ili koristi drugih kojoj pripada i zanemari opšti interes koji je dužna da zaštititi s obzirom na položaj i vlasti koje su joj poverene. Korupcijom se smatra i kada građanin nudi ili pristaje na davanje zatraženog mita.

Korupcija se pojavljuje u gotovo svim područjima života i delovanja, od javnih institucija, preko politike, do privrede i poslovanja s inostranstvom.

Kako se boriti protiv korupcije?

Moderni zakoni, efikasna policija i sudstvo samo su neke od nužnih pretpostavki. Uspešna borba protiv korupcije traži aktivno učestvovanje građana na tri nivoa. Ne zaboravimo da nas Zakon štiti čak i ako smo dali mito na zahtev službene ili odgovorne osobe, ako smo to dojavili nadležnim organima pre nego što su saznali, ili ako smo im to dojavili ne znajući da oni to već znaju. Ako smo na ovakav način postupili, sud će nam vratiti imovinsku korist ili poklon kojeg smo prethodno predali putem mita.

⁶⁸ Preuzeto sa: <http://www.mup.hr/UserDocsImages/Prevencija-kriminaliteta.pdf>

⁶⁹ Preuzeto sa: <http://www.mup.hr/32.aspx> ; Korupcija

Kod sebe i drugih razvijamo visoku svest o štetnosti korupcije - izražavamo svoj stav da je nužno izbaciti korupciju iz sredine u kojoj živimo i radimo, vlastitim primerom utičemo na druge, čvrsto držimo svoj stav, ali znamo da to traži puno vremena

Odbacujemo ponudu da učestvujemo u korupciji - shvatamo da smo, ako se prepustimo korupciji, naneli društvu u kojem živimo štetu koja je mnogo veća od koristi koju smo ostvarili, svesni smo da se izlažemo udaru kaznene sankcije, svesni smo nemoralnosti tog čina i na kraju, ako popustimo, svesni smo da našim postupanjem hranimo i postičemo korumpirane da jačaju svoje pozicije.

Sarađujemo s organima reda - želimo spriječiti korupciju u kojoj učestvuju osobe za koje nema nade da će odustati na vlastitu inicijativu, već samo ukoliko budu sprečeni delovanjem zakonskih sredstava pravne države.

4.5.3. Zakonski okvir u Republici Hrvatskoj

Okvir za protivkorupcijske mere u Republici Hrvatskoj svoje uporište nalazi u odredbama krivičnog zakonodavstva, Zakona o USKOK-u međunarodnim pravnim instrumentima kojima je Republika Hrvatska pristupila. Ključni međunarodni dokumenti su Kaznenopravna konvencija o korupciji, Dodatni protokol uz Krivičnopravnu konvenciju o korupciji, Građanskopravna konvencija o korupciji, Konvencija Ujedinjenih naroda protiv korupcije. Ostala zakonska regulativa kojom se u Hrvatskoj određuje ovo područje je: Zakon o sprečavanju sukoba interesa u obavljanju javnih dužnosti, Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena dela, Zakon o zaštiti svedoka, Zakon o sprečavanju pranja novca, Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima, i Zakon o pravu na pristup informacijama.

4.5.4. Strategija suzbijanja kurupcije

Na temelju iskustva stečenog u odredbi Nacionalnog programa za suzbijanje korupcije 2006. - 2008., na sednici održanoj 19. juna 2008. godine Hrvatski sabor je doneo Strategiju suzbijanja korupcije („Narodne novine“, broj 75/08) s pripadajućim Akcijskim planom. Strategijom je provedena revizija Nacionalnog programa suzbijanja korupcije 2006–2008 i obavljena je analiza sprovedenih mera kao i prioriternih područja na koja se treba usmeriti radi suzbijanje korupcije.

Prioritetni ciljevi u realizaciji ove strategije su:

- unapređivanje pravnog i institucionalnog okvira za uspešno i statusno suzbijanje korupcije
- afirmacija pristupa »društvo bez korupcije«
- jačanje integriteta, odgovornosti i transparentnosti u radu organa državne vlasti i s tim u vezi jačanje poverenja građana u državne institucije
- stvaranje uslova za sprečavanje korupcije na svim nivoima
- podizanje nivoa uspešnosti otkrivanja i krivičnog progona korupcijskih krivičnih dela

- podizanje javne svesti o štetnosti korupcije i o potrebi njenog suzbijanja
- unapređivanje međunarodne saradnje u borbi protiv korupcije
- unapređivanje saradnje između državnih organa nadležnih za proveru strategije
- unapređivanje saradnje s organizacijama civilnog društva

U cilju provere Strategije donesen je Akcijski plan koji je zamišljen kao dokument kojim se revidiraju svake godine u cilju praćenja i analize njene provere. Akcijski plan omogućava sistemski nadzor provere Strategije i predstavlja kontrolni mehanizam pomoću kojeg će se moći videti da li je određena mera sprovedena u potpunosti ili ju je potrebno redefinisati u skladu s novim potrebama.

Akcijski plan usmjeren je na delovanje organa javne vlasti na način da građani mogu ostvarivati sva svoja prava i obveze bez da budu izloženi koruptivnim zahtevima. Ujedno, njime se štiti javni interes i interes Republike Hrvatske na način da ne bude ugrožen od koruptivnog postupanja, štite se institucije od razarajućeg učinka korupcije, onemogućuje se administrativna postupanja koja neposredno sprečavaju koruptivno postupanje uvođenjem transparentnosti i dostupnosti na internetskim stranicama postupanja organa državne uprave i lokalne samouprave, kao i uspostavljanjem učinka i transparentnoga sistema upravljanja državnim imovinom i nastavkom jačanja kontrole u javnoj nabavci.

U Akcijskom planu su navedene mere koje se odnose na postupanje lokalne samouprave i trgovačkih društava u većinskom državnom vlasništvu; aktivniju međunarodnu saradnju i razmenu podataka; stavljanje naglaska na učinkovitije otkrivanje i procesuiranje slučajeva korupcije; jačanje kapaciteta organa koja su nadležna za procesuiranje korupcije kao i interakciju nadležnih tela.

U svrhu širenja i podsticanja antikorupcijskog značaja od strane Vlade Republike Hrvatske predviđeni su brojni obrazovni programi sa ciljem ukazivanja na štetnost korupcije i dužnosti prijavljivanja. Napominje se da se i dalje bitnom smatra saradnja s organizacijama civilnog društva i jačanje komunikacije sa građanima u suzbijanju korupcije. Svim merama u navedenim područjima ostvaruje se i osnovni cilj određen tačkom 18 Programa Vlade Republike Hrvatske za mandat 2011.- 2015.: **društvo bez korupcije**.

4.5.5. Dobitak na lutriji

Kako se ljudi u ovakvim slučajevima ustvari pokušavaju prevariti⁷⁰. Naime, osoba primi e-mail o dobitku ili molbu/uput da pošiljatelju, najčešće u Veliku Britaniju ili Španiju, pošalje svoje lične podatke, odnosno kopiju pasoša ili vozačke dozvole, adresu, broj telefona, kopiju računa kako bi se mogao uplatiti dobitak i slično. Ukoliko "srećni dobitnik" pošalje podatke, ponovno dobija poruku, a ovaj put mu se sugeriše da se javi nekoj od evropskih komisija za dobitke od igara na sreću, vezano uz, naravno, odobrenje za isplatu dobitka. "Srećni

⁷⁰ Preuzeto sa: <http://www.mup.hr/main.aspx?id=55>

dobitnik" je i taj put zamoljen poslati lične podatke, jednake onima koje je već poslao lutriji kod koje je ostvaren dobitak.

Nakon što "dobitnik" još jedan put pošalje tražene podatke, željno iščekujući svoj dobitak, tzv. komisija traži plaćanje naknade, nakon čega će konačno isplatiti dobitak.

Dogodi li se da "dobitnik" plati traženu naknadu, prevaranti su "na konju", jer se prevara u tome i sastoji. Drugim riječima, nakon što tzv. dobitnik pošalje određenu svotu novca, svaki kontakt s druge strane prestaje, jer su uspjeli u svojoj namjeri, odnosno navukli su nekoga da im plati određenu svotu. Znajući da se brojka ovakvih poruka primljenih u jednome danu u cijelom svetu kreće u hiljadama, može se pretpostaviti kolika je njihova dobit.

No, teško im je stati na kraj, jer uvijek barataju lažnim podacima, a imena osoba i kuća koje organizuju lutriju vrlo se brzo mijenjaju.

Najbolja zaštita je ne nasedati na takve laskave poruke, a ako se ipak dogodi da pošaljete podatke, tu stanite, jer je najvažnije ne slati novac za tzv. naknadu.

4.5.6. Krađa identiteta⁷¹

U slučajevima kada osoba pošalje svoje podatke, najčešće se događa da je nakon nekog vremena počinju mučiti sumnje je li to legalno, hoće li joj neko zloupotrebljavati račun ili falsifikovati podatke. Opasnosti takve vrste postoje, ali realno su vrlo male, budući da je puno jednostavnije navući tzv. dobitnika da nešto plati, nego se mučiti falsifikovanjem podataka, i to na temelju fotokopiranih dokumenata.

Ipak, ponekad i mala šansa opasnost može učiniti prevelikom. Naime, temeljem podataka koje osoba dostavi (lični podaci, adresa stanovanja i radnog mesta, informacije o užoj porodici i sl.) mogu se falsifikovati dokumenti i na taj način "ukrasti identitet" donedavno srećnog dobitnika.

Naš savet je da u samom startu brišete takve poruke i na taj način pomognete u onemogućavanju ovakvih oblika prevare. Takođe, vaši lični podaci su samo vaši te ih nemojte olako slati nepoznatim osobama, pogotovo putem interneta.

4.5.7. Nigerijska pisma

Još jedan primer prevare na koju možete nasesti, odnosno otvorivši pristiglu e-mail poruku, su tzv. nigerijska pisma⁷². Na prvu ruku, reč je o odličnoj "poslovnoj ponudi" koju šalju, na primer, razni sadašnji ili bivši funkcioneri afričkih zemalja tražeći pomoć pri transferu novčanih sredstava, obavezno značajnijih iznosa, koja su ostala na njihovim računima kada su ih oterali s vlasti ili iz zemlje, a naravno uz primamljivu naknadu od 20 do 35 posto iznosa sa njihovog računa u trenutku kada novac "sedne" na pomagačev račun. Tzv. afrički funkcioneri imena potencijalnih žrtava dolaze iz raznih izvora, odnosno medija, poslovnih časopisa, Internet

⁷¹ Preuzeto sa: <http://www.mup.hr/main.aspx?id=55>

⁷² Preuzeto sa: <http://www.mup.hr/main.aspx?id=55>

stranica i slično. Fokusiraju se na pojedince, a ne na preduzeća, jer na taj način izbjegavaju složenije procedure pri ugovaranju mogućeg posla. Broj pisama je uvek više, u prvom se traži pomoć i lični podaci i podaci o banci i o bankovnom računu, a u ostalima se dogovaraju detalji samog transfera.

Dakle, osobi koja nasedne na takvu vrstu "pomoći" nudi se određeni procenat tih sredstava, kao naknada za obavljanje usluge transfera novca. Ali, transfera novca ustvari nema, a žrtve se navuku da u ime taksi ili sličnih davanja plaćaju znatne iznose ne bi li se, kao, olakšalo isplaćivanje spomenute nadoknade. Primera radi, prevarant predloži da doputuje u zemlju pomagača kako bi dogovorili detalje. S obzirom da mu je račun blokiran i nema dovoljno novca za taj put i dodatne troškove, logičan redosled događaja jeste da pomagača zamoli i za pomoć u vezi tih "sitnica". Ukoliko pomagač, željno iščekujući dobijanje naknade, pošalje novac za, recimo, avionsku kartu i vizu, tzv. afrički dužnik mu se više neće javiti, jer je dobio upravo ono što je od samog početka i hteo.

Neodgovaranje i brisanje takvih poruka najbolji je način zaštite i kod ove vrste prevare.

4.5.8. Prevara

Za prevaru⁷³ je značajno da počinitelj prestupa s namjerom da sebi ili drugome pribavi imovinsku korist, dovede nekog u zabludu lažnim prikazivanjem ili prikrivanjem činjenica ili da ga održava u toj zabludi i time ga navede da na štetu svoje ili tuđe imovine nešto učini ili ne učini. Osim osnovnog krivičnog dela prevare, postoje i drugi oblici kao što su: „lanci sreće“, kompijuterske prevare, prevare kod kojih se ne stiče imovinska korist već se samo radi štete drugome i slično.

Najčešći modaliteti klasičnih prijevara:

Dovođenje u zabludu u pogledu službenog ili društvenog položaja, a najčešće se počinitelj predstavlja u svojstvu:

- policijskog službenika
- poznatog stručnjaka (u medicini, alternativnoj medicini, pravu, ekonomiji i sl.)
- ovlaštenog akvizitera
- pripadnika inspekcijskih službi
- dostavljača pošiljki
- inkasant
- poreskog inspektora
- trgovca ili vlasnika nekretnina
- pripadnika verske zajednice i slično.

Dovođenje u zabludu u pogledu telesnog ili materijalnog stanja ili strdanja, a najčešći su:

- prikazivanje telesnih nedostataka koji u stvarnosti ne postoje (na primer: nepokretnost, slepoća, gluvonemost i slično)

⁷³ Preuzeto sa : <http://www.mup.hr/main.aspx?id=34813>

- prikazivanje materijalnog stradanja u požarima, paljevinama, poplavama, potresima i slično.

Dovođenje u zabludu u pogledu marke i kvalitete proizvoda. Na primer:

- prodaja bižuterije pod zlato, kojeg su počinitelj i žrtva navodno slučajno zajedno pronašli i slično
- prodaja plagijata pod imenima poznatih, renomiranih marki po znatno nižim cenama od kojih su u poslednje vreme zabeleženi: „Stihl“, „Benetton“, „Lacoste“, „Hugo boss“ i slično.

Ovo su jedni od najčešćih oblika prevara i kriminalnih radnji koje se dešavaju i u Republici Srbiji i Republici Hrvatskoj. Obe države nastoje da ovakve vrste kriminalnih radnji se što pre suzbiju i spreče, a to se samo može postići jedino ako se sugrađani obe države na vreme i propisno obaveste o njihovim oblicima i štetom koje nanose svakodnevno. Samo tako može doći do njihovog suzbijanja i sprečavanja.

4.5.9. Pranje novca i Kancelarija za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma

Zakon i međunarodni standardi određuju da sistem sprječavanja pranja novca⁷⁴ i finansiranje terorizma nije u nadležnosti samo jedne institucije nego je to sistem u kojem su zakonski definisane uloge svakog učesnika i njihova međusobna interakcija i saradnja. Kancelarija je samo jedna karika u lancu u sistemu suzbijanja pranja novca i finansiranja terorizma koja tek u interaktivnoj saradnji s drugim nadležnim telima i stranim finansijskoobaveštajnim jedinicama može u potpunosti dati svoj puni doprinos u cilju sprečavanja korišćenja finansijskog sistema Republike Hrvatske za pranje novca i finansiranje terorizma.

4.5.10. Organi prevencije

Obveznici: banke, štedionice, kreditne unije, ovlašćeni menjači, osiguravajuća društva, organizacije igara na sreću, brokeri, advokati, javni beležnici, porezni savetnici i drugi. Ključni element preventivnog sistema je obveza banaka i drugih Zakonom određenih obveznika obaveštavati Kancelariju o:

- sumnjivim (gotovinskim i negotovinskim) transakcijama kada banke i drugi obveznici utvrde sumnju na pranje novca i finansiranje terorizma bez obzira na visinu transakcije (režim sumnjivih transakcija) (čl. 42. Zakona),
- banke i drugi obveznici su o sumnjivoj transakciji dužni Kancelariju obavestiti pre izvršenja sumnjive transakcije i obvezni su navesti razloge za sumnju na pranje novca i finansiranja terorizma.

⁷⁴ Preuzeto sa: <http://www.mfin.hr/hr/sprjecavanje-pranja-novca>

4.5.10.1. Obveznici sprovođenja mera

Obveznici sprovođenja⁷⁵ mera sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma jesu:

1. banke, filijale banaka država članica, filijale banaka trećih država i banke država ovlašćene neposredno obavljati poslove u Republici Hrvatskoj,
2. štedne banke,
3. stambene štedionice,
4. kreditne unije,
5. društva koja obavljaju određene usluge platnog prometa, uključujući i prenos novca,
6. Hrvatska pošta,
7. društva za upravljanje investicionim fondovima, poslovne jedinice društava za upravljanje trećih država, društva za upravljanje država članica koje u Republici Hrvatskoj imaju poslovnu jedinicu, odnosno koja su ovlašćene za neposredno obavljanje poslova upravljanja fondovima na području Republike Hrvatske i treće osobe kojima je dopušteno, u skladu sa zakonom koji uređuje rad fondova, poveriti obavljanje pojedinih poslova od strane društava za upravljanje,
8. penziona društva,
9. društva ovlašćena za poslove s finansijskim instrumentima i filijale inostranih društava za poslove s finansijskim instrumentima u Republici Hrvatskoj,
10. društva za osiguranje koja imaju odobrenje za obavljanje poslova životnih osiguranja, podružnice društava za osiguranje iz trećih država koje imaju odobrenje za obavljanje poslova životnih osiguranja i društva za osiguranje iz država članica koja u Republici Hrvatskoj obavljaju poslove životnih osiguranja neposredno ili preko podružnice,
11. društva za izdavanje elektronskog novca, podružnice društava za izdavanje elektronskog novca iz država članica, podružnice društava za izdavanje elektronskog novca iz trećih država i društva za izdavanje elektronskog novca iz država članica koja su ovlašćena neposredno obavljati usluge izdavanja elektronskog novca u Republici Hrvatskoj,
12. ovlašćeni mjenjači,
13. Ogranizatori igara na sreću za: a) lutrijske igre, b) igre u kazinima, c) kladioničke igre, d) igre na sreću na automatima, e) igre na sreću na internetu i drugim telekomunikacijskim sredstvima, odnosno elektronskim komunikacijama,
14. zalagaonice,
15. pravne i fizičke osobe koje obavljaju poslove u vezi s delatnošću: a) davanja kredita odnosno zajmova koji uključuju takođe: potrošačke kredite, hipotekarne kredite, factoring i financiranje komercijalnih poslova, uključujući forfeting, b) lizinga, c) izdavanja i upravljanja instrumentima

⁷⁵ Preuzeto sa: <http://www.mfin.hr/hr/spreccavanje-pranja-novca>

plaćanja (npr. kreditnih kartica i putničkih čekova), d) izdavanja garancija i jemstava, e) upravljanja ulaganjima za treće osobe i savjetovanja u vezi s tim, f) iznajmljivanja sefova, g) posredovanja u sklapanju kreditnih poslova, h) zastupanja u osiguranju pri sklapanju ugovora o životnom osiguranju, i) posredovanja u osiguranju pri sklapanju ugovora o životnom osiguranju, j) poduzetničkih ili fiducijarnih usluga, k) prometa plemenitih metala i dragog kamenja te proizvodima od njih, l) trgovine umetničkim predmetima i antikvitetima, m) organizovanjna ili sprovođenja aukcija, n) posredovanja u prometu nekretninama,

16. pravne i fizičke osobe koje obavljaju poslove u okviru sljedećih profesionalnih delatnosti:

a) advokat, advokatsko društvo i javni beležnik, b) revizorsko društvo i samostalni revizor, c) fizičke i pravne osobe koje obavljaju računovodstvene usluge i usluge poreznog savetovanja,

17. podružnice stranih kreditnih i finansijskih institucija i drugih obveznika koje su osnovane u Republici Hrvatskoj.

4.5.11. Organi nadzora

Nadzorni organ⁷⁶: obavljaju nadzor nad obveznicima u pogledu primene mera za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma temeljem Zakona:

a) Hrvatska narodna banka,

b) Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga,

c) Finansijski inspektorat Republike Hrvatske,

d) Poreska uprava,

e) Carinska uprava.

Hrvatska narodna banka: nadzire primenu Zakona kod banaka i drugih kreditnih institucija.

Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga: nadzire primenu Zakona kod učesnika tržišta kapitala, fondova i osiguranja.

Finansijski inspektorat: nadzire primenu Zakona, kao primarni nadzornik, u sektoru tzv. nebankovnih finansijskih institucija (menjača, pružitelja usluga transfera novca i dr.), te u sektoru profesionalnih delatnosti (advokati, javni beležnici, računovođe, revizori, poreski savetnici).

Poreska uprava: nadzire primenu Zakona kod organizatora igara na sreću. Poreska uprava takođe proverava poštuje li domaće pravne i fizičke osobe propisano ograničenje naplate u gotovini u iznosu preko 105.000,00 kn., odnosno u poslovima s nerezidentima u vrednosti preko 15.000,00 EUR-a.

Carinska uprava: nadzire prijenos gotovine preko državne granice.

4.5.12. Kancelarija za sprečavanje pranja novca

⁷⁶ Preuzeto sa: <http://www.mfin.hr/hr/spreccavanje-pranja-novca>

Kancelarija: kao središnje nacionalni organ za prikupljanje, analizu i dostavljanje nadležnim organima slučajeva sa sumnjom na pn/ft je deo preventivnog sistema, odnosno posredničko telo, s jedne strane, između finansijskog i nefinansijskog sektora (banaka i dr.), koji Kancelariji prijavljuju sumnjive transakcije i organa progona (policije i tužilaštva), te i sudova, s druge strane.

4.5.13 Organi krivičnog gonjenja

Policija: provodi policijske uvide i finansijske istrage kriminalnog dela pranja novca postupajući po predmetima iniciranim od strane Kancelarije, od strane drugih organa nadzora, i pokrenutih na vlastitu inicijativu. Državno tužilaštvo: usmerava rad policije u obradama pranja novca po predmetima. Kancelarija, po predmetima drugih organa iz sistema sprečavanja pn/ft, koordinira rad drugih nadzornih organa.

4.5.14. Pravosuđe

Sudovi: pred sudom se sprovodi kazneni postupak za kriminalno delo pranja novca i oduzimanje imovinske koristi, koji su inicirani od strane svih nadležnih tijela iz sustava sprečavanja pn/ft.

5. Zaključak

U ovom radu je predstavljeno forenzičko računovodstvo i revizija koji su od izuzetnog značaja kada su upitanju kriminalne radnje u finansijskim izveštajima. U svakodnevnom životu postoje mnogi razlozi zbog kojih određena osoba (zaposleni u kompaniji) učiniti krivično delo u vidu malverzacija finansijskih izveštaja, a ti razlozi su brojni od pritisaka na poslu ili u životu, do protiv pravnog prisvajanja sredstava. To sve može biti u vidu različitih poroka, finansijskih pritisaka, pritisaka na radnom mestu. Takođe različitih zloupotreba kao na primer zloupotreba službenog položaja, zloupotreba ovlašćenja u privredi, falsifikovanja, pronevera, prevara, primanja mita i davanje mita, prouzrokovanja stečaja i pranja novca. Usluge forenzičkog računovodstva pružaju se uglavnom u okolnostima kada se sumnja ili naslućuje mogućnost pojave kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima, kao i angažovanje posebno stručnog forenzičkog revizora koji posluje u nekoj od revizorskih kuća, koji bi svojim iskustvom i stručnošću pomoći u pronalaženju finansijskih malverzacija i njihovim otklanjanjem. Da bi revizor to mogao obaviti mora da poseduje široki spektar znanja i veština koji se ne odnose samo na računovodstvo i reviziju već i druge sposobnosti u vidu (ekonomskog, pravnog, kriminološkog, psihološkog i socijološkog aspekta). Takođe revizor mora imati pored svega toga i razvijenu intuiciju, jer neke nezakonite radnje se ne mogu samo rešiti samo putem formalnih analitičkih metodologija koju nalaže tradicionalna revizija, već mora sam revizor putem svoje intuicije da reši problem. U tom smislu mora da razmišlja ponekad kao sam izvršilac krivičnog dela. Uz to sam revizor mora da poseduje određene kvalitete kao što su znatiželja, istrajanost, kreativanost, otvoren da razmotri sve mogućnosti, ispita sitne detalje ali i da istovremeno vidi širu sliku. Revizor mora da ide na različite seminare, simpizijume i konferencije koje govore o najnovijim trendovima u oblasti kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima, a i u oblasit samog kriminala. Samo tako forenzički revizor može da obavi svoj posao do maksimuma jer uprotivnom neće obaviti svoju dužnost kako treba i kako priliči, u skladu sa samim standardima. Što se tiče zemalja u okruženju pre svega o Republici Hrvatskoj o kojoj je u ovom radu bilo reči, možemo zaključiti da problemi korupcije i kriminalnih radnji su veoma slični i našim problemima o kojima smo govorili, međutim takođe postoje razne preventivne mere koje su u obliku indikatora, koji otkrivaju kriminalne radnje obe zemlje su u relativno isti i to su uglavnom finansijske institucije u vidu banaka i drugih finansijskih institucija. Te mere se preuzimaju, da bi sprečile ne dozvoljene radnje koje ukoliko ne bi bile pronađene i uklonjene, veoma bi negativno uticale na samu ekonomiju i bezbednost zemlje. Obe države čine velike korake u sprečavanju korupcije pogotovo kriminalne radnje pranja novca koja se javlja u svim poslovnim sverama života. Zbog toga obe zemlje su veoma ozbiljno shvatile problem i na sve načine pokušavaju da ga suzbiju. Naravno to čine u skladu sa normama Evropske Unije.

6. Literatura

1. Albrecht, W. Steven., Albrecht, Chad: Fraud Examination and Prevention, 2011
2. Albrecht, W. Steven., Albrecht, Chad: Fraud Examination & Prevention, Thompson- Thompson- South-Western, Ohio, 2004.
3. Andrić, Mirko, Krsmanović, Branko., Jakšić, Dejan: Revizija – Teorija i praksa; Ekonomski fakultet, Subotica, 2004.
4. Bolonga, G. Jack., Lindquist, J. Robert t: Fraud Auditing and Forensic Accounting: New Tools and Techniques, 1995.
5. Bošković, Milo: Kriminološki leksikon, Matica Srpska, Univerzitet u Novom Sadu, 1999.
6. Fenton JR, Edmund: Wading into litigation support, Journal of Accountancy, August 2007
7. Haunton, James E., Bryant, M., Stephanie; Bagranoff, A. Nancy: Core concepts of information technology auditing, John Wiley & Sons, New York, 2004.
8. Krivični zakonik Republike Srbije
9. Miljević I. Milan, Metodologija naučnog rada, Pale, 2007 godina
10. Owojori, A.A, T.O Asaolu: „ The Role of Forensic Accounting in Solving the Vexed Problem of Corporate World“, European Jurnal of Scientific Research 2009
11. Petković Aleksnadar: Forenzička revizija, Novi Sad, 2010.
12. Prelević, Milica: „Poslovi kojih nije bilo“, „Still Kurir“ „broj 142, Beograd, 2009.
13. Petrović Zoran; Finansijsko izveštavanje, Beograd, 2011 godina
14. Stanišić Milovan: Revizija, Beograd, 2009 godina
15. Silverstone, Howard., Sheetz, Michael : Forensic Accounting and Fraud Investigation, 2004.
16. Službeni glasnik Republike Srbije
17. Sutherland, H. Edwin: White Collar Criminality, American sociological review, Indiana university February 1940.
18. S Vasudevan: Forensic Auditing, September, 2004
19. Thornhill, W.T: Forensic Accounting: How to investigate Financial Fraud, Irwin Professional Publishing, New York: 1995
20. Vunjak, Nenad: Finansijski Menadžment, Ekonomski fakultet, Subotica, 1995.
21. Wells, T. Joseph: Corporate Fraud Handbook, John Wiley&Sons, New Yersey, 2004

Internet sajtovi:

<http://www.linkedin.com/pub/dahli-gray/17/420/589>
http://en.wikipedia.org/wiki/Forensic_accounting
<http://www.forensicaccounting.com/>
<http://www.acfe.com>
<http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/MRS/2014/IAS/IAS%2018.pdf>
<http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/MRS/2014/IAS/IAS%2016.pdf>
<http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/MRS/2014/IAS/IAS%202.pdf>

<http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10262>

<http://www.mup.hr/main.aspx?id=34813>

<http://www.mup.hr/main.aspx?id=55>

<http://www.mup.hr/32.aspx>

<http://www.mup.hr/UserDocsImages/Prevencija-kriminaliteta.pdf>

<http://www.fbi.gov/scams-safety/fraud>

http://www.mup.gov.rs/cms_cir/sadrzaj.nsf/izvestaji.h

<http://www.apml.gov.rs/>

<http://www.mfin.hr/hr/sprjecavanje-pranja-novca>